

UNGARIA

REVISTĂ SOCIALĂ-ȘTIINȚIFICĂ-LITERARĂ.

Apare

*(afară de Iuliu, August)
de două ori pe săptămână*

REDACTOR :

GRIGORIU MOLDOVAN.

Abonament :

*Pe an 6 fl. (14 franci.)
Pe 1/2 de an 3 fl. (7 fr.)*

PRIMEJDIĂ NOASTRĂ.

România un stat fericit, care n'are altă datorie afară de înjurarea și înegrirea Ungurilor; un stat bogat, care își varsă banii în buzdușurile ațîțătorilor, stricătorilor de pace din streinătate.

Presa statului românesc nu se ocupă de treburi interne, de bunăstarea poporului, de pungășiile din lăuntru. Presa oficioasă nu-și cunoaște datoria ce o are această presă în toată lumea: a liniști spiritele, a-i modera pre cei esaltați, a le face pat stătornic isvoarilor stricăcioase; a le plevi buruienile veninoase de pe câmpul roditor; conducătorii presei oficioase, presei guvernamentale hălăduesc în capul elementelor de disordine. Așa devine un L' Ind. Roumaine, Timpul și celelalte organe ale guvernului, organele elementelor nihiliste, comuniste și revoluționare în ceea ce privește statul unguresc, semănând ură, predicând resboiu față de un stat cu care în public trăește în pace. Coloanele gazetelor dincolo de Carpați, până la necălita Dacia din Galați și proasta Luptă Națională din Braila, sunt umplute cu

bărfăiturile nimernicilor resvrățitori în contra statului unguresc.

Apoi ce scriu despre noi și stările noastre din Ungaria acești prostuți în treburile noastre? Minciuni reutăcioase. Toată presa rumânească dincolo de Carpați își mănăcă vremea cu colportarea minciunilor scornite de cei plătiți de Liga «culturală.» Și acești oameni minciunile le scornesc cu o dulceată ne mai pomenită fiind că sunt plătiți ca să mințască. Plata lor curge până ce mințesc, dacă n'ar minți, n'ar fi discordia între neamul rumânesc și unguresc.

Ținuta României ne aduce o primejdiă mare pre cap, ni-le periclitează toate drepturile din statul unguresc; avem să suferim cu toți pentru niște ticăloși, cari ne au adus pre cap influință străină.

Ni se vor tăie unghiile și aripile ca să nu sburăm în vânt; ne vor face ca să trăim pre pământ.

Nu-s pentru noi libertățile statului unguresc! Cu cât vor fi mai multe acele libertăți, cu atâta vom fi noi mai viteji în folosirea acelor libertăți în contra statului unguresc.

Libertățile statului de noi nici odată nu vor fi folosite spre scopurile statului ci spre scopuri streine. Noi nu ne ținem de cetățeni ungurești; — noi nu suntem supușii regelui unguresc, ci ai împăratului; nouă nu ne facă dreptate guvernul unguresc, noi călătorim spre Viena. Conducătorii nostri fug după aplausele, strigătele studențimei și banii Ligei spre București, poruncile le capătă de la niște copilandri — alătura cu banii streini. Ei n'au treabă cu conducătorii statului unguresc, nici nu vreau a-i informa, a-i lumina în treburile poporului rumân, ei se duc spre Europa și ne aduc pre cap influință streină!

Apoi de noi să fie libertățile statului? În mâinile copilului să fie depus cuțitul, ca să se taiе? Avem noi drept a pretinde mai multă libertate când acea e folosită de noi în contra statului?

Resultatul învățăturilor presei rumâne.

Între atari împrejurări nime nu se mire dacă presa, societatea ungurească pretinde restringerea drepturilor și a libertăților. E mai mic rău dacă statele Europei națiunea ungurească o-vor ținea mai puțin liberală, decât dacă de libertățile mari cetățenii statului se vor folosi spre resturnarea păcei, și spre stricăciunea statului.

Spirit mai demoralizat nu-i în toată Europa ca în Ungaria. La noi românul poate lovi în stat, fapta lui e lăudată de neamul său. Teutul și bărbații celorlalte popoare fac tot așa. Într'alte state acești bărbați ar fi trași pre roate, la noi liberalismul unguresc îi suferă.

Acest liberalism e spre stricăciunea statului, care îi periclitează esistența lui. La demoralizarea spiritului cetățenesc mult a concurs statul rumânesc, banii lui, presa lui, bărbații lui apoi și liberalismul unguresc. Dacă acest spirit nu se poate ameliora pre basa unei constituțiuni liberale, apoi censtituțiunea trebuie revizuită și alcătuită spre binele comun nu cumva esistența statului să suferă.

Libertățile astăz încă nu ni sunt în perichu, — mâni dacă statul rumâneșc n'a avea mai multă minte decât tocitul I. Raț și flămânzii plătiți de Liga, din jurul acestuia, de bună-samă ni se vor periclita.

Noi am zice: Deele Liga acestor bărbați flămânzi bani ca să tacă, iar' nu ca să vorbească și să ne strice renumele și libertățile în statul în care trăim.

Grig. Moldovan.

25

CUVINTELE ROMÂNE ÎMPUMUTATE DE LIMBA MAGHIARA.

(Urmare.)

Csimpolya, cstimpoja: (Săcuime T. Sz. v. Nyk. X. 327.) 1. cimpóio (Zörlau Nyr. XIV. 287.) 2. tilineă, flueraș (Apanagyfalú ett. Solnoc-Doboca Nyr. XV. 382.) 3. dobă mică care o bat cu vârful degetelor (Săcuime Nyk. X. 327. Kis Mihály) — rom. *cimpoaie*: chalumeau, cornemuse, musette, rossignol, ancho; halmpeile, dudesaek (Cihac, Bărcian). Îl aflăm și la Edelspacher Nyk. XII. 98. — Românescul e compus din cuvântul grec. latin *συμφωνία* — *symphonia* l'ar forma de az din anticul *cimpoane* la ce no îndrumă și împrejurarea că prelângă formațiunea, «cimpoiar» avem și forma »cimpouer» transformarea lui *ne* în *ie* vezi d. e. la slav. *banja* > *baia*.

Csirittyás: спи́ноз (ett. Sätmar Nyr. X. 139. tin. c. Szinyérváralja Nyr. XV. 189.) (ett. Bereg c. Dereen Nyr. XX. 431. t. a. e. Fornos XX. 476. Munkács și Bereg-Rákos v. Carol Pap) — rom. *ciriti*, *ciritiș*: taillis, buisson; strauch, busch, gesträuch (Cihac, Bărcian).

Csirta: (Moldova-Ciang. Nyr. III. 2. X. 203.) rom. *cirtă*: das geringste, die kleinigkeit, (Bărcian) ne-o a arătat deja Szarvas Gábor (Nyr. III. 2.)

Csiszla: (Moldova Ciang. Nyr. X. 202.) *csiszlál* — aruncă dare — (Bucovina Nyr. VI. 472) — rom. *cislă*: cotisation, repartition (des impôts); vertheilung (Cihac, Bărcian) de origine e slav v. vsl. *cislo*: număr.

Csobán, csobány: 1. *csobán* (păcurar) (Hótfalu ett. Brașov Nyr. II. 476.) 2. *csobány* (câno maro de turmă, ett. Odorhei Vadr.; ett. Ciuc. Mny. VI. 370.) — rom. *cioban*: borger, schäffer, schafhirt (Cihac, Bărcian) îl aflăm la Edelspacher încă (Nyk. XII. 99). Originea și-o trage dela persul *suban, cuban* (berger, pătro); de aici turcescul *coban*. Că românii de-a dreptul dela turei l'ar fi împrumutat — eum zice Bărcian și Săinean — eu nu cutesc a afirma căci așa au putut împruta

dela sârbi sau dela sêrb-croați la care încă există forma *cioban*.

Csokány: (Brașov. Tatrang Nyr. II. 476. Moldova la Ciang. Nyr. X. 204.) — rom. *ciocan*: marteau, hammer (Cihac, Bărcian). Forma de obște: *csákány* e sau direct dela turei luată, sau prin mijlocirea slavismului (*cekan, cakan*) a ajuns în l. maghiară. Forma *csokány, csokán* care nu obvine decât la (Hótfalu) sēcui și la ciangăii Moldovei, după cea mai mare probabilitate e luată dela români, deși trebuie și concedem și probabilitatea că dela turei a ajuns la noi. Dar' atâta o sigur că forma *csokány, csokán* nu e formațiune ungurească a formei *csákány*, ci împrumut deosebit. Referitor la trecerea *á > o* nu avem nice un exemplu apriat; cela ce este, e numai la aparință. D. e. *barázda - borozda, csákly - csoklya, fáklya și fokla, fokja*, dar dacă esaminăm originea acestora și ele ni sê vor arăta ca împrumut deosebit.

Csoknyál, csiknyul: (Odorh. Mih. Kiss) *csiknyul* — bat oapela de olaltă — ciocnesc oauelo și a căruî sê sparge mai curînd acela e de pagubă.) (Ctt. Ciuc. Mih. Kiss) — rom. *ciocn(esc)*: choquer, heurter, donner contre qch, picoter; anstossen, zusammenstossen; mit dem schnebel picken (Cihac, Bărcian). Rădăcina verbului e *cioc-* (inf. *ciocnire*, part *ciocnit*). Secuescul *csoknyál, csiknyul* e formațiunea ungurească a cuv. român împrumutat; *csiknyul* în loc de *csoknyul (v. *lapis, sipánkodik, szirit, lapicka, kápiszta < lapos, sopánkodik, szorit, lapoczka, káposzta*) etc.

Csomozil, (folosit la pertrăctări de cătră ciangăii moldovenesti Nyr. X. 205.) Bern. Munkăcsi ne spune că «sê poate că basa cuvântului e turcescul *comak*» în care aserțiune îl și putem întări cu acel adaus că turecii ni-l'au împrumutat prin mijlocirea românilor. Turcescul *comak, cumak* a trecut în românismo luând forma de *ciomag*: (gros bâton, tricot, rondin, gourdin, assomoir; stock, knüttel, prüg-

gel); a cărui proveniență este verbul *ciomâg(esc)* (bâtonner, rosser, assommer de coups de bâton, derb prugeln, durcharbeiten). *Csomozil* e maghiariserea verbului acestuia. Transformarea lui *ge > z* e prea cunoscută între ciangăi (**csomozsil > csomozil*); *i* final (în locul căruia mai bine putea aștepta *á* sau *o* (*u*): *csomozál s. -*ol*, -*ul*, ca *csoknyál*, (*csiknyul*) să esplică prin împrejurarea că infinitivul vorbei *ciomâgesc* e *ciomâgire*, part. *ciomâgit* cari au fost cu mare influință la formarea maghiară.

Csontorag: 1. ciunt, *ciontorag-fa*: ciung *csontorag-ló* (ett. Treiscaunelor) 2. trunchiu rupt (Săcuime—Krizsa) — rom. *ciontorag*: boiteux. estropié; lahm (Cihac, Bărcian). După părerea lui Cihac, Edelspacher și Alexies maghiarul a fost creditorul, contrară de asta este demonstrarea lui Schuchardt Nyr. XVIII. 484.

Csuda: (Kapnic-baia și ținut Nyk. II. 371.) *csudás* (irităcios t. a. 375.) — rom. *ciudă*: bizarrerie, dépit, colére, chagrin; ärger, *ciudat*: curieux, étrange, bizarre. fantasque, singulier, fâcheux, intraitable; sonderlich, wunderlich (Cihac, Bărcian). Cuvîntul de rënd *csoda*, *csuda* îl avem dela *slavi*, cuv. de care e aici vorbă conform noțiunei ce represintă, trébue al' considera ca împrumut deosebit luat nu dela *slavi* ci dela români. V. m. sus *ciudat*.

Csuklyon, csukjon (ett. Brașov. Hétfalu Nyr III. 524. XXI. 478.) **A csukjonon menjek keresztül* (Nyr. XXI. 478.) — rom. *ciuc de-munte*: fâite, cime d'une montagne; bergspitze, bergkamm (Cihac, Bărcian.) Referința nexă a acestor două cuvinte nu să poate nega la nice un cas. Formațiunea s'a întimplat probabil prin amestec de forme: *csukon csukja* (hegy *csukja*) = *csukjon*.

Csuzskál: (C. Domokos ett. Solnoc-Dobăca Nyr. 335.) — rom. *ciuscă*: coup avec un tampon, soufflet; schlag mit dem zapfen, ohrfeige, mauscholle (Cihac, Bărcian). Cu cuvîntul *csuzskáll* e formațiune maghiară din cuvîntul rumân și încă cu *o* în loc de *a* după obiceiul fonetic a dia-

lectului din comitatul Solnoc-Dobăca (*csuzskol.)

Csümülye: (Klészce, Moldova Nyr. VI. 374. *csümülye* ciang. Mold. t. a. Nyr. IV. 143. *csümülyél* (ciang. Mold. Nyr. X. 203.); *csümülyet* (Nyr. VI. 374.) *csümülyet* (Nyr. IV. 143.) — rom. *cimilese* (*cimilire*, *cimilit*) composer, faire, un enigmé, ein räthsel aufgeben, ein räthsel auflösen (Cihac, Bărcian). Aceasta o aflăm alteam si la Bern. Munkácsi Nyr. X. 203.

Déák, deák, gyák, gyeák: cantor (Ciang. Mold. Nyr. II. 487. X. 203. Bucovina Nyr. VI. 472.) — rom. *diac*: chante d'église, écrivain, étudiant; student, kirchensänger, (Cihac, Bărcian). Bine zice Munkácsi când (Nyr. X. 203.) afirmă că: «transformarea literei începătoare în *gy* și noțiunea specială de »cantor» ne arată destul de evident originea s'a română.

Deblák: (ett. Odorhei și Treiscaune Mih. Dézsi) rom. *dovlac* ¹⁾ cucurbita, pepo, citrouille, courge, potiron; kürbis, flaschenkürbis (Cihac, Bărcian). Rom. < ture. *devlec* espèce de melon verdâtre.

Debondá: (c. Tatrang ett. Brașov Nyr. II. 476) *dobendál*, *debendál* (c. Uzon ett. Treiscaune Ludv. Erdélyi); *dobondál* (ett. Treiscaune Vadr.) «reá *dobendálá* hogy megvegye» (c. Uzon ett. Treiscaunelor Lud. Erdélyi) — rom. *dobîndă*: gain interêt; gewin; zinsen, interessen: *dobîndese* remporter, emporter etc. gewinnen, bekommen etc. (Cihac, Bărcian), Originea cuvîntului rom. o slavismul: vsl. *dolyti* (erhalten), nsl. *dobitel* (victor), bulg. *dobija* (erhalten) *dobica* (beute), *dobiták* (vich), pol. *dobytek* (hausvieh), rut. *dobyce* (beute), rus. *dobyce* (beute) (la Miklosich încă să poate afla, el cuv. *dobênda* încă ¹⁾ ține de origine slavă). Compararea o aflăm și la Edelspacher (Nvk. XII. 99.)

Deréc: (Brasov, Hétfalu) Nyr. V. 330. XVI. 478) — rom. *dres*, *dires*: direction, ordre, réparation, raccommodage, ausbesserung (Cihac, Bărcian). Cuvîntul rom. aparține familiei verbului: *dreg*, *di-*

¹⁾ Mai este încă o espresiune română foarte lătită a cuvîntului acestuia: *dublete*, *duvlete* cttelc Cluj, Solnoc-Dobocă, ba chiar și pre Sălagiu.

reg (rajuster, remettre, refaire, édifier, réparer, ramender, assaisonner; ausbesseren, herstellen, wieder gut machen (= lat. *dirigo*).

Deskental: (Ciugăii Moldovei Nyr. X. 203.) — rom. *descânt*: desensorceller, lever le charme; entzauber, die beschreibung lösen, eine zauberformel hersagen, (Cihac, Bărcian) = lat. *de ex incantare (Cihac). Cuvîntul ciugăiu e o formă cum sunt bună-oară: *predikál, komendál, disipál, kárpál, dirigál, repetál* etc.

Dogány: misărniță (Săcuime. Ctt. Ciucului. Tsz.) — rom. *dogiană, dogană*; magasin, boutique; gewölbe, laden (Cihac, Bărcian, Șainean). Cuvîntul român < arab-tureescul *dukkiân, dukkân*, boutique. Împrumutul dela români ni 'l arată *g* a formei maghiare.

Dránica: (Kapnicbaia și ținut Nyk. II. 374. Săcuime: Kiss Mihály, Györffy Iván; ett. Ciucului: Tsz. Bucovina: Nyr. VI. 472; *daránica*, Săcuime: Kriza: *daránica*: Săcuime: Nyr. II. 426; Györffy Iván; ett. Treiscaune Vadr 500 l.; *dránica* ett. Ciucului: Gyergyó, Györffy Iván; *garánica*, Săcuime: Kiss Mihály; *gránica*, t. a. și ett. Treiscaunelor Vadr.) — rom. *draniță*: grand bardeau; dachschindel (Cihac, Bărcian). Româniil il au dela slavi; vezi: rus. pol.: *dránica*, boh. *dranice*. Miklosich e de părerea că ung. *dránica* e luat de-a dreptul dela slavi, fiindcă însă nu 'l găsim decât în ținutule locuite de români, părerea mea este că dela aceștia il avem.

Dreptál: (Kapnikbánya și ținut: Nyk. II. 373.) — rom. *drept*. 1. droit, direct, juste, équitable, légitime; recht, gerecht, billig, fromm, rechtschaffen: 2. droit; recht; (Cihac, Bărcian) = lat. *directus*, -a, -um, vezi ital. *dirretto, diritto, dritto*; span. *derecho*, port. *directo*, prov. *dreit, dreg, dret, drett*: vfranc *dreit*, franc. *direct, droit*. Combinația întro cuv. rom. și maghiar il aflăm deja și la Edelspacher (Nvk. XII. 100.)

Dselél: (*dselélni* == a vorbi mulți de odată fără folos) Moldova, Klézse Nyr. IX. 142.) — rom. *jěl- (jělesc)*: plaindre, complaindre; trauern, beklagen; a

sě jěli: se lamenter; sich beklagen; *jělesc*: se plaindre, porter plainte; sich klagen, sich beschweren, (Cihac, Bărcian). Le aduc aceste două cuvinte în legătură căci lamentare este împreună cu vorbe multe. Cuv. rom. de origine este slav p. o.: vsl. *zaliti* lugere, lamentari, conqueri, dolere. Forma originală maghiară a fost probabil la început *zselél, *dselél car' vocala din silaba ultimă s'a lungit sau sub influința licuidei, ori sub influința altor vorbe terminate în -*él* (cum sunt d. e. *beszél, mesél, kefél* etc.)

Până acum nu am amintit acele cuvinte cari după alți autori încă ar fi împrumutate dela români, dar după părerea mea acele le avem noi din alte limbi. De aici în colo nu le voi lăsa neamintite ca să nu creadă cineva că le-am trecut cu vederea. Atari sunt:

Bány: aramă. Edelspacher (Nyk. XII. 96.) citându-'l din »német-magyar és magyar-nómet zsebhönyv« de Farkas, îl aduce în legătură cu românescul *ban* «ban de aramă» (pl. *bani*). Eu nu l'am amintit căci un astfel de cuvînt nu cunoșc în l. maghiară. Nu-i nice în dicționarul lui «Czuczor-Fogarasi» nice în »Nyelvszótár« nice în datele »Társzótár«-ului mele.

Bárd: ascia, beil. Edelspacher (Nyk. XII. 96.) luându-'l și pre acesta între elementele împrumutate din l. rom. vine în contradicție cu sine însuș. Originea acestuia — după el — ar fi rom. *bardă*. Dela slavi nu l'au luat maghiarii — așa zice el — căci atunci din vsl. *brada* ung. ar fi devenit: *bráda*. »Forma română — zice mai departe — ne îndrumă la cea maghiară, dar' fășcle fonetice a formei maghiare ne fac greutăți. Mai sus am văzut că a-o referi la forma slavă, este imposibil, nu ne-ar rămânea decât a-o referi la formele germâne — unde încă o aflăm — deși *b* din formele germâne în cele maghiare ne dă de regulă *p* (d. e. *pělda, pohár*). Cuv. *porla, purda* și tunguzul: *purta* (cuțit) abia s'e pot aminti.» Sau:

«cuv. *bárd* nu-l avem dela slavi ci de la români. Forma română par' că-i luată de la maghiari, dar' obstacolele fonetice s'opun acestei idee. Deci — ne venind dela slavi — nu ne rămâne alta decât a primi aceea că originea acestui cuvânt e a se 'cerca în limbile germâne, (1) deși nici asta nu-i ceva lucru ușor.» În adaus apoi Edelspacher își schimbă părerea și primește pre a-lui Miklosich, că adevărat noi totuș dela slavi îl avem iar' românii dela noi. Eu însă îs de părere că chiar dela germâni kf. (*bart*) îl avem din cauza lipsei ultimei vocale, căci la toate cuvintele împrumutate dela slavi sau români a și *ă* final — care de regulă trece în *e* — în cele mai multe casuri rămâne. Mai amintesc încă că Miklosich și Cihac îl țin ca împrumut dela maghiari, Alexies însă nu-l numără între elementele maghiare.

Bohaj: după Edelspacher < rom. *buhai* (Nyh XII. 97.) Acest din urmă poate că-i provincialism căci eu nice 'l cunosc, nice 'l gășesc în dicționarele de cari dispun. Ungurescul *bohaj*, *boháj* (*bohám*) e folosit după cât am eu știre în ettele Zala, Gömör și Zemplin; (Nyr. III. 184; XVII. 138.) sau în acele ținuturi unde nu sunt români. ¹⁾ Chiar pentru aceea după estensiunea geografică a cuvintului *bohaj* e mai probabil că-l avem dela slavi decât dela români.

Burdó, burdú: (Sécuime, Nyr. I. 135; Kriza, Kiss Mihály; ett. Brașov Hét-falu Nyr. V. 329.) «*Burduban áll a turó*» ett. Treișcaunelor Nyk. III. 10) «*Jó a turó csak kár, hogy rosz burduban van*» (Sécuime, Kriza); *bordó-síp* tibia utricularis, sackpfeife (Nyszót.) *bordosípós* fistula utriculari canens, sackpfeifer (Nyvszót.); *bordó*: fistula. pfeife; *síp-bordó*: fistula rauca în utre, cornu utris; *dudelsack*; *bordozik*:

utriculo cano; *dudeln* (Nyszót.) — Edelspacher crede că cuv. magh. *burdó*, *bordó* vine dela rom. *burduf* (selauch, balg.) La Cihac, Șainean, Bărcian stă *burduf* și *burduș*: gros ventre, pause, outre; *schlauch*, *balg*, *blasebalg*; *burdufos*, *burduhos*. ventru, gros, grosse; *dickbäuchig*, *wanstig*. Cihac zice, că cuv. rom. *burduf* și *burduș* îs de origine slavă, dar pre mare variațiune a formelor contrazic acestei aserțiuni. Mai probabil e părerea lui Edelspacher care zice că 'l avem dela turci; d. e. azerbajdsanul: *burduq*; «burduf pentru păstrarea beuturilor» (Budagow: Nyk. XII. 98.) Numai aceea ne împedecă că în ture e *q* iar' în rom. e *f* și *ș* terminațiune. Dar' mai există și forma: *burtuk* «pausé peritoine» apoi mai avem pre lângă forma *burdufos* și *burduhos*, a cărei *h* proa ușor să poate trage din *q* turcesc, care în formele derivate ocupă de regulă locul lui *q* în casurile nominative înainte de vocale (d. e. *ajaq*: *ajagin*, *ajaga*, *atagi*). Între vocale, din *g* s'a făcut *h* pre calea fiziologiei sonurilor bună-oară ca din acesta *f* sau *ș* și apoi pe calea abstracțiunii s'a format din formele derivate nominativul *burdof* și *burduș*. Ungurescul *burdó*, *burdu*, *bordó* nu le putem deriva nice dela *burduf* nice dele *burduș* căci la finea cuvintelor împrumutate atât *f* cât și *ș* nu s'perde. Părerea mea este că cuvintul din cestiune îl avem dela turci (deși nu e imposibil că l'am fi luat chiar și dela români) căci ture *burduq* și ung. *burdu*, *burdó* cu privire la terminațiune îs ilustrate prin următoarele esemple: ciag. *toraq*, *turaq*: *turó*; osm, *inek* (ciuv. *ina*): *ünö*; osm *ulaq*, ciag, *olaq*, *oglaq*: (keeske)-*olló*; ciag. *kazuq*, osm *kaziq*: *karó*; osm. *jüksük*: *gyüşü*; osm. *jüzük* (ciuv. *șürö*, *șürü*): *gyürü*; ciag. *burcaq*, *borecaq*. (ciuv. *purza*): *borsó*; ciag. *goncaq*: *kancsó* etc.

(Va urma.)

Dr. Iosif Szinnyei.

¹⁾ «Nyelvszótár»-ul citează cuv. *bohaj* după Melius care fu din ett. Somogy și fu predicator în Dobrișin.

ELEMENTELE UNGUREȘTI ÎN LIMBA ROMÂNĂ.

(De George Alexi.)

(Urmare.)

MAT: hepar, jecur (Lex. B.) leber (Iszer W.) *máj*. (Cih. Diet. II. 513.) ficut.

MĂGLAȘ, MĂGLIEȘ: mineur de salines (Nyk. CIV. 447.) *máglyás* (Cih. Diet. II. 513.)

MAIOȘ: tomaculum, farcimen hepaticum (Lex. B.) Leberwurst (Iszer W.) *májas*, un fel de cârnaț rom. *câlbaș*. (Cih. D. II. 513.)

MALTĚR: *malter*. Arad, Bihor.

MAȘADIC: *második*, porecesc în jurul Szalontei etc. Bihariei pre «jude» «al doilea din comună.»

MAȘLAȘ: vin (Arad) *mășlaşan*.

MĂSLAG: (Cihac Diet. II. 514.) *maszlag*.

MATCĂ: *mátka*: mireasă. «Mirele să prinză *matca* de mână.» (Băr. Cat. Calv. 65.) Cuvîntul e de origine slavă (Cih. Diet. II. 190.) dar' ca atare e un-gurism.

MAJĂ: pontus centenarius (Lex. B.) zontner. (Iszer. Wörtb.): *mázsa* îl aflăm încă în inventariul a. 1588 din galata. (Hașd. Cuv. B. I. 180. — Cihac Diet. II. 513)

MAJAMEȘTER: pensator, ponderator (Lex. B.) wäger, wagmeister (Iszer W.) *mázsamester*.

MĂJĂLESC: *mázsal* etc. Arad, Bihor.

MĂGAN: *magán*

«Fie tulipanul vicișpan
Să trăesc d'al meu *măgan*»

(Pop Trand' 40.)

MĂLATĂ: polenta (Lex. B.) malz (Iszer. Wörtb.) *maláta* Cih. Diet. II. 513.

MĂIERȘAG: *majorság* (Lex. B.)

MĂNGĂLĂU, MĂNGĂRLĂU: cylindrus lintearius (Lex. B.) rolle, mangel (Iszer. Wörtb.) *mángol, mángorol* (Cih. Diet. II. 517.)

MĂRĂȘTUESC: *maraszt* etc. Arad.

1. **MĂRIEȘ**: marianus (Lex. B. Șinc. Elem. 98.) oin siobzenkreutzerstück (Iszer. W.): *márjás*.

2. **MĂRIEȘ, MĂRIĂȘ**: *máriás* (mariage.)

MĂRȘĂLESC: *marzol*, esprosiuno militară.

MĂRTĂȘ: *mártás*. Ctt Arad și Bihor.

MĂȘINĂ; *masina*; locomotiv; aprinjotură.

MĂZĂLESC, MĂNZĂLESC: foedo, maculo (Lex. B.) beschmieren, anschmieren (Iszer. Wörtb.) *mázol*.

MACĂU: scipio: (Bobb: Diet. II. 1.) *mankó*.

MĂRĂDIC: *maradék*. sucesor, etc. Bihariei. Gaz. T. 1887. 264.

MĂZGĂLESC: maculo, sordido (Bob. Diet. II. 28.) *mázgál.

MECIU: *mécs* etc. Biharia.

MEGIȘ: *mégis*, totuș, etc. Arad, Bihor, Bichiș.

MELEGAR: strues fimetaria plantiș mature gignendis (Lex. B.) mistbett (Iszer. W.) *melegágy*. Formațiunea s'a în-têmplat cu ajutoriul denomitavului rom. -ar. V. Cih. Diet. II. 514.

MEȘTER: magister (Lex. B.) meister, handwerker (Iszer. Wörtb.): *mester* folosit adese.

MEȘTEȘUG: ars, opificiium (Lex. B.) profesion, kunst (Iszer. Wörtb.) *mesterség*. Desfolosit v. Cihac Diet. II. 415.

MESĂLĂU: *meszelő*, ettele Arad, Bihor, Bichiș și Ciănad.

MEZEBIRĂU: *mezőbiró* dtto.

MĚNTUESC: salvo, purgo (Lex. B.) retten, freiwerden (Iszer. Wörtb.) *ment*. E folosit deja din timpul codicelui voronețan în forma *mântuire* (Nyr. XV. 210.) și azi pro tot locul. Deși Hunfalvi a arătat originea maghiară a acestei vorbe totuș latinistii voesc a arăta că acest cuvînt vine dela lat. *manu-tueor*. Hașdău îl deduce dela lat. *mantum* (după analogia formațiunilor: *excappare* = scăpa etc. Contra acetoia și pre lângă originea ma-

ghiară vorbescu cum acele împrejurări cari le-am văzut la cuv. *lăcuiesc* și anume:

1. dialectele: macedo- și istro-române, pre acest cuvânt nu 'l cunosc.

2. în mai multe l. slave îl aflăm ca împrumut: *mentovati* (Mikl. Fremdu.)

3. să opune însăși noțiunea de: *manta*.

Afară de aceea *mantum* e propriu cuvânt spaniol lătit foarte puțin în l. latină. și în l. rom. încă nu o prea cunoscute de unde urmează că nice nu e probabil că cuvântul mântuiesc s'ar fi format din acesta, cu atât mai virtos, căci o atare formațiune deminutivă nu este nice în limbile în cari *manto* aievea există. A ne provoca la vorba *scăpa* încă nu e prea cu folos deoarece baza italianescului *scappare* e cuv. *cappa* din care prea natural s'a format vorba *scappare*, acesta deci e de origină italiană ear mântuiesc dela *maghiari*.

MIHÂLĂ: gadus lota, mustella (Lex. B.) aalraupe (Iszer. Wörtb.): *mennyhal*. În dicționarul rom. dela 1600—1630: *mihalț* (Hașd. Cuv. B. I. 293) cu formațiunea *c = uc* v. Cih. Diet. II. 515.

MIHEJ: *mühely*, laboratorium (Mall. Diet. 99.) foarte lătit.

MILION: *milliom*:

Haidați toți la Novac
La Novac cel mai bogat
Millioane (dă) la 'npărat.

(Pop. Trand. 51.)

MINIȘ: *ménes*. Ctt. Arad, Bichiș, Bihor etc.

MINTEN-MINTON (MINTENAIȘ): *sogleich* (Iszer. Wörtb.) *menten* foarte lătit (Cih. D. II. 515.):

Fata găzducului pentr'un *dărab* de caș

Face strâmbă *mintenaș* (dim.)

(Gaz. T. 1886. 56.)

MIRTIC: portion (Iszer Wörtbuch.) *mérték*:

Fă trei colaci
Din tri saci
Ș'un covrig
Dintr'un *mertic*.

(Car: Cant. 67.)

v. Cih. (Diet. II. 514—515.)

MIRIȘUG: gain, profit (Cih. Diet. II. 515,) *gewinn, profit* (Iszer. Wörtb.) *nyeresség*. Hașd. Etym. 1083.

MIRUESC: *gagner, profiter* (Cih. Diet. II. 515.) *firmen, erlangón, kriegen* (Iszer. Wörtb.); *nyer*. (Bota: Diet. rom. 130. Hașd. Etym. 1083.) «Am *miruit* făgădașu» ett. Arad și Bihor.

MISARĂȘ: *mészáros* (Mall. Diet. 94.)

MISTUESC: *digero* (Lex. B.) *verdauen* (Iszer. Wörtb. 7.): *emészt*: »Labanu prețul nostru au *amistuit*» (Paul 94.) forme vechi de regulă sunt cu *a* cele de azi însă (v. Cihac Diet. II. 515—516.) fără el.

MITUESC: *ámil*, corup.

MINTIIE: *roek* (M. I. Sprach. 368.) *mente* cunoscut prin părțile țerei ungerăști.

MALOMBIRĂU: *malombiró*, ueinicul morariului ett Arad.

MALOMEȘTER: *malommester* morar

Eu acolo duce-m'oi

Molomester pune-m'oi.

(Pop. Trand. 161.)

MORDAI: *tellum* (Lex. B.) *terzerol* (Iszer. W.) *mordály* Cih. Diet. II. 517.

MORCAȘĂ: *lamina ferrea* (Lex. B.) *achenblech* (Iszer. Wörtb.): *marokvas* (Cih. Diet. II. 517. sêrb-croat: *marocvaša* idem.)

MOJERI, MOJAR: *mortarium* (Lex. B. *mörser* (Iszer. Wörtb.) *mozsár* Diet. II. 516.

MULĂCEAG: *mulatság* ett. Arad, chiș, Cianăd.

MULĂTUESC: *mulat*. petrece:

Beți meseni, vè *mulățiți*

(Pop. Trand. 33.)

MURGUIRE: *murmuratio, morgoldás* v. Nyr. XV. 211.

MUSAI: *muszáj*, trébuc.

Porunca cătunească

Musai sè sã 'nplineasca.

(Gaz. T. 1887. 26.)

MUȘCĂTAR: *moscatus* (Lex. B.) *muschatellor* (Iszer. W.): *muskotály*.

MUȘLIC: *moslék* ett Arad și Bihor.

MUȘTRĂ: forma, formula (Lex. B.) form, muster (Iszer. Wörtb.) «Iara de făcoți fățăriă, păcat făcoți *muștrindu-vă* de

lege... « (Sbier. Pod. Vor. 119. 1688. Biblia) v. Cih. Diet II. 517.

MUȘTRULUESC: exerceo (Lex. B.) exercieren, mustern (Iszer. Wtb.) *muștrul* v. Cih. Diet. II. 517.

MOCICĂ: macula (Bob. Diet. II. 62.) *mocsok.*

MUJDRULUESC: nehezen *mozdul* ¹⁾ prin ținutul Szalontei.

MUJICĂ: *muzsika* ett. Arad.

MUJICĂȘ: *muzsikás* t. u

NADĂ: arundo, canna (Lex. B.) rohr (Iszer. W.) *nád* numai în Ungaria. (În Ardeal încă — I. P. C.)

NEBELUIT (Lex. B.) v. *beletuesc.*

NEBICULUIT (Lex. B.) v. *biculu-uesc.*

NEBIRUIT (Lex. B.) v. *biruesc.*

NEBIZUIT (Lex. B.) v. *bizuesc.*

NEÎNGĂDUIT (Lex. B.) v. *îngăduesc.*

NETĂGĂDUESC (Lex. B.) vezi *tăgăduesc.*

NEGÂNDIT: (Lex. B.) vezi *gênd, gêndesc.*

NELĂCUIT: (Lex. B.) v. *lăcuesc.*

NEMĂJĂLIT: (Lex. B.) v. *măjălesc.*

NEPECETLUIT: (Lex. B.) v. *peccelluit.*

NESÊRGUINȚĂ: (Lex. B. — Iszer. Wtb) v. *sêrguesc,*

NETĂGĂDUIT: (Lex. B.) vezi *tăgăduesc.*

NEGILUIT: (Lex. B.) v. *giluesc.*

NEMEȘ-NEMIȘ: nobilis (Lex. B.): *nemes.* «Vlahi lăcuesc pe pământuri *nemeșești.*» (S. T. 47.) V. Cih. Diet II. 518. Nyk. XIV. 448.

NEMEȘUG: (ett. Arad.) *nobilitas* (Lex. B.) adel (Iszer. Wörtb.) *nemesség* (Hașd. Cuv. B. II. 3.) Cih. Diet. II. 518.

NOPSAM: *napszám*, zi de lucru. Bihor.

NOTĂLUESC: *noto* (Bob. Diet. II. 119.) *notál.*

NOTARĂȘ: *notarius* (M. F.: Sprach. 394) ¹⁾ *notáros*, lătit în Ungaria încă și între sârbi.

NACLĂU: *nyakló*, lătit prin părțile Ungariei.

NEALCOȘ: *nyalkás* ett. Arad, Bihor. v. Jern. K. Ut. I. 147.

NEAM: națio, gens, (Lex. B.) nation, familie (Iszer. Wörtb.) *nem.* E folosit în toate părțile din timpuri cele mai vechi. Azi e introdus în us cuvântul *gintle*. Eacă un esemplu:

«Latina *gintă* e regină
într'ale lumei *ginte* mari»

(V. Alesandri.)

În limba poporului însă ar fi:

«Latinul *neam* e crai
Într' ale lumei *neamuri* mari.»

NEACRAVALĂU: fauceale, vulgo: collipendium (Lex. B.) halsband (Iszer. W.): *nyakravaló*.

NEVOIAS: *nyavaljás*. Arad, Bihor. V. Jern. K. U. I. 147.

NEAHEZĂ: *nehéz*, Bihor, gren

NIMAȘ: ager compascuus v. *imaș.*

NIMURIC: *nyomorék* ett. Arad și Bihor. (Jern. K. U. I. 147.)

ODORBIRĂU: administrator rei familiaris (Lex. B.) hofrichter (Iszer. W.): *udvarbiró* Cih. D. II. 518:

OGAȘ; orbita (Lex. B.) geleis, radspur (Iszer. W.): *kocsikerékvágás*. Presto tot în Ungaria.

OIAGĂ: (Lex. B.) verre, bouteille (Cih. Diet. II. 518.) *üeg, üveg*; sticlă.

OCĂ: *ocă* cauză: «Când era auzit *oca*, venitului lui...» (Paul. 86.) Cu deosebire prin Bihor și Sătmar.

OCOȘ: rationalis (Lex. B.) klug (Iszer. W.): *okos*. Încă și prin Moldova (Jern. K. U. T. I. 147.)

OCOȘAG; *okosság*: klugheit comit. Arad, Bihor,

OLTOESC: (v. *ultuesc.*)

ORAȘ: urbs (Lex. B.) stadt (Iszer. W.) *város*. Prea lătit, îl găsim încă și în l. albană *varroș*, gree. nouă *βροσι* undo

¹⁾ Aici autorul e în rătăcire de-oarece cuv. aceasta însemnează; *esereiez, deprind, dan scoală cui-va, mustern jemanlen* o folosit dela miliție și la nici un cas nu are noțiunea de «mă mișe greoi» ci chiar din contră: «deprind pe cineva la mișcări destere.» I. P. C.

¹⁾ (M. J. Sprach) *Molnár János*: Deutsch-Walachische Sprachlehre. Viena. 1788.

probabil prin cea sârbă sau turcă a ajuns unde cuvîntul din cestiuno sună: *várovuch* V. Cih. Dict. II. 519. Nyh. XIV. 448.

ORĂLUESC: dico, oro (Bobb. Dict. II. 137.) *orál.*

ORBALT, ORBANT: gutta rosacea (Lex. B.) rothlauf (Iszer. W.) *orbáncz* V. Cih. Dict. II. 519.

ORMEDIE: *comitatus* (Lex. B.) *vár-megye* s. *vármedie.*

OSTOG: *asztag*: ici-colea prin ett. Bihar.

PĂLASCĂ: *palaszka*: vas de sticlă. Originea acestui cuvînt a să căuta în l. slavă. Împrumutul o făcut însă dela maghiari. (Cih. Dict. II. 266.)

PALȚĂU: (Lex. B. — Iszer. W.): *pálcaza* bătă. Des.

PALER: architectus (Lex. B.) polier, baumeister (Iszer. W.) *pallér* Cih. Dict. II. 519.

PALINCĂ: *pálinka* vinars.

Aduceți vin și *palincă*
(Pop. Trand. 80.)

PĂNDUR: *pandur*:

Fraților *pandurilor*
Dați-ne voi noaue pace.
(Pop. Trand. 81. 55.)

v. Cih. Dict. II. 519.

PANTLICĂ: taenia (Lex. B.) band (Iszer. W.) *pántlika.*

PAPIȘTĂ: *pápista* «... și vinul și sângele lui cum învață *papiștii*» (Bar. Cat. Cal. 59.) De aici: *popistaș, popistaș* Cih. Dict. II. 520.

PARSEC: serinium vitrarium (Lex. B.) glassschrank (Iszer. W.) *pohárszék.*

POȘUȘ: v. literae, passuales (Lex. B.) *passzus.*

Acolo-i zina bătrînă.
Sî'tî i-a *poșusul* din mână.
(Hașd. Cuv. B. II. 712.)

PAJZAN: *pajzán*, nebuntee. Arad.
PĂLANC, PĂLANT: soptum tabulinum (Lex. B.) breterzaum (Iszer. W.) *palánk, palánt.*

PAPIRUȘ, POPIRUȘ: *papyrus* (Al. gramm. 240): *papiros*:

D'ar' fi ceriul *popirus*

Și bădița *notărus*

Totuș nu s'ar pute scrio

Traiu nostru din pruncie.

(Cântec bihoren.)

des prin Ungaria.

PARINTIȘ: *parentézis*. Obvine în »psaltirea» a. 1658. v. Cip. Anale 113.

PĂRGĂLUESC: toreo, frigo (Lex. B.) brennen, pregeln (Iszer. W.) *pergel*

PĂRGAR: *polgár*, cetățan. Des în vechime. «Au rămas Stănilă de judecată dinnaintea *părcălabului* și dinaintea județului cu 12 *părgari*.» (Hașd Arch I. 70 Cip. Anal. 96.)

PĂRCĂLAB: administrator, praefectus carceris (Lex. B.) kerkormeister (Iszer. W.) *porcoláb* tot în vechime. Cih. Dict. II. 520.

PĂRCAN: ora (Lex. B.) kanto (Iszer. W.) *párkány*. Cihac (Diat. 245) îl crede de origine slav. Dubiu.

PEȚARI: custos canum (Lex. B.) hundsvogt (Iszer. W.) *pecér*. Cih. Dict. II. 520.

PECETLĂU: (Lex. B.) siegel (Iszer. W.) *pecsétlő.*

PECETLUESC: sigillo, obsigillo (Lex. B.) versiegeln (Iszer. W.) *pecsétel* (Mall. Dict. 52) Des. Basa cuvîntului este *pecet* atît în magh. cât și în română luat dela slavi (sl. v. *pecati*) forma *pecetluesc* e însă formă maghiară ear' nu slavă precum crede Cihac (Dict. II. 249.) V. Nyk. XIV. 449.

PEDIG: *pedig*, însă. Rar.

PEI: gilvus (Lex. B.) *pejló.*

PERELESC: *bepere*l ett. Bihariei ț. Szalonta.

PETIEȘĂ: polonaise (Cih. II. 520.) *bekes*

PÊRĂ: actio, acusatio, calumnia (Lex. B.) anklage (Iszer. W.) *per*. Încăpând dela codicele voronțian (Nyr. XV. 211.) până azi avem date abundante. Cih. Dict. II. 244. crede că acesta are originea la slavi. (Nyk. XIV. 449.)

PÊRĂȘ: (Lex. B.) ankläger (Iszer. W.) *peres* V. Nyk. XIV. 449.

PÊRLĂU: labrum lintearium (Lex.

B.) laügenschaff (Iszer. W.) *párló* (kúd) Ny. XVI. 122.

PÉRTICURI: *portéka* în Ardeal. V.

Pop. Trand. 205.

PÉRJOLESC: uro (Lex. B.) vorbrennon (Iszer. Wtb.) vorbrónren (M. J. Sprach. 285) *perzsel*.

Săraca inima mea

Mare foc arde la ea

D'ar putea focu eși

Mare deal ar *párjoli*.

(Ctt. Arad.)

PITULE: *picula*: zăceriu

Cătana ce plată are

Pe cinci zile trei *pitule*.

(Gaz. Tr. 1887. 44.)

PICIOCĂ: (Lex. B.) *PICLÂRCĂ* (Lex. B.) pomme de terre (Cih. D. II. 520.) krumpli, *piesoka*. Hașd. Cuv. B. II. 2.

PICSIȘ, *PICSUȘ*: theca (Lex. B.): *pikszis*.

PILDĂ: exemplum (Lex. B.) sprichwort (Iszer. W.) *péllda*, mulțime de esem-ple putem cita la acest cuvânt atât de azi cât și din vechime (Cih. Diet. II. 521. Nyk. CIV. 449)

PINGĂLESC: *pingál*; ici-colea în ett. Arad.

PINTI: fringilla caelebs (Cih. II. 521.) *pinty*.

PIȘALĂU: ett. Bihor; un loc de seurgere pentru udul vitelor în staul: *pisáló*.

PISCĂLESC: *piszkál* ett. Arad și Bihor.

PISOC: *piszok*: murdărie. Îci-coalea în ett. Bihariei.

PENGĚU: *pengő*-florin. La miliție în Arad.

PENDELEU: pendula vestis (Bobb. Diet. II. 170.)

PINZĂRIE: domus monetaria (Lex. B.) *pénzverő-ház*.

PISCĂLĂU: *piszkáló* ett. Bihariei.

PODIEAS: bagage (Cih. D. II. 521.) *podgyász*.

POCOLESC: *pakol*: ett. Arad și Bihor.

POCRUȚ: *pokrócz*: t. a. l'am auzit pro tot locul (ett. Turda-Arieș.)

POLTURĂ: *poltura* ett. Arad.

PONOSLUESC: accuso (Lex. B.) sich beschweren (Iszer. W.) *panaszol*: «Nu te poți *ponoslui* spre inino» (M. J. Sprach. 413.)

PONTOȘ: *pontosan*: punctuos. Ctt. Arad, Bichiș și Ciînad.

POPRICAȘ: *paprikás*. Preste tot în Ungaria.

PORTÎEȘ: contribuens (Lex. B.) steuerpflichtige (Iszer. W.) *porziós*.

POROZĚU: pulveres scriptorii (Lex. B.) *porozó* (Cih. Diet. II. 521.)

POSOMANT: limbus (Lex. B.) borte (Iszer. Wtb.) *paszománt*. V. Cih. Diet. II. 522

POȘTĂ: *posta* (Lex. B.) post (Iszer. W.) *posta*, *puskaserét* (Cih. Diet. II. 522.)

POSTAMEȘTER: magister rei vedariae (Lex. B.) *postamester*.

PREM: (M. J. Sprach 365.) *prim* (Lex. B.) brăme (Iszer. W.) *prém*.

PRĂBĂLUSC: tento (Lex. B.) erproben (M. J. Sprach. 284): *próbál*!

PUDILARĂȘ (Doară mai corect; *budilarăș*? I. C. P.) pugillares (Lex. B.) *bugyeláris*

PUȘCĂLESC: frequentor jaculo (Lex. B.) oft schieszen (Iszer. W.) *puskál*, ett. Bihoriei.

PUȘPAN: buxus semper virens (Lex. B.) buchsbaum (Iszer. W.) *puszpáng*.

PUTON, *PUTINĂ*: trimodium, oenophorum (Lex. B.) butte (Iszer. Wörtb.) *puttony*. Cih. Diet. II. 301. îl crede de origine slavă.

PUHĂ: mollis (Bobb. Diet. II. 571.) *puha*.

PUSTĂ: wüszte, *puszta*. Nyelvk. XVIII. 452.

PUSTALĂU: Așa se numesc în Arad lăcuiitorii *pădureni*.

RABLĂU: *rabló*: răpitor, Bihor.

RĂDAȘ: *ráadás*: zugabe. Cih. Diet. II. 303. 522.

RAF: *ráf* (la roate) Arad, Bihor.

RAITĂ: tournée, tour (Cih. Diet. II. 522.) *rajta*.

RAMĂ: margo, ora, (Lex. B.) rahme (Iszer. W.) *ráma*. Cih. Diet. II. 304.

RANȚ: *ránecz*. Ici-colea în ett. Arad.
RĂȘT: tympanites (Lex. B.) trom-
 melsucht (Iszer. W.) *rászt* Cih, Dict.
 II. 524.

RATOTĂ: *rántotta*. Mâncare de ouă.
 (Papă.)

RAZALĂU: *reszelő*, un aluat folosit
 în supă. În părțile ungurene

RĂGULARĂȘ: regularis (Lex. B.)
regularis.

RĂNTAȘ: farina tosta, cibo in-
 cocta (Lex. B.) einbrenne (Iszer. W.) *rán-
 tás*. V. Cih. Dict. II. 522.

RĂNTUESC: projicio (Lex. B.) he-
 rumverfen (Iszer. W.) *ránt*.

RASPEU, RĂSPALĂU: scobina,
 limă (Lex. B.) raspel (Iszer. W.) *ráspo*,
ráspoló.

RĂȘPĂLUESC: limer (Dih. Dict.
 II. 522) *ráspol*.

RĂZĂLĂU: scobine (Lex. B.) rei-
 beisen (Iszer. W.) *reszelő* Cih. Dict. II. 523.

RĂZĂLUESC: rado (Lex. B.) rei-
 ben (Iszer. W.) *reszel*. Prin Ardeal acest
 cuvânt e folosit și înțelesul: a fura ceva.
 Cuvântul *răzălău* însă: tâlhar, fur, om de
 nimica. V. Cih. Dict. II. 523.

RĂTIȘÉ: *rétes*, un aluat.

RĂVAȘ: (Hașd. Etym. 428.) talca,
 crena (Lex. B.) passierzettel (Iszer. W.)
rovás. Lătit atât în vechime cât și azi.
 Nyk. XIV. 450.

RECHES: *rekesz*, aici o închizătoare
 în apă unde «topesc» cânepa. Arad.

RĂCĂSTUESC: *rekeszt* t. a.

REZĂȘ, RĂZĂȘ: copropriétaire
 (Cih. Dict. II, 523.) *részes*. Des cu deose-
 bire în vechime.

RÊIĂ: scabies (Lex. B.) krätze
 (Iszer. Wtb.) *rüh* (V. Cih. Dict. II. 523.
 — Nyk. XIV. 450.)

RIEZĂȘ: spiritus cremati (Lex. B.)
 branntweingeist (Iszer. W.) *rezes*.

RÊT: pratum (Lex. B.) wiese (Iszer.
 W.) *rét*.

A venit pe-un *rét* frumos.

(Pop. Trand. 32. 129. 137.)

RIF: ulna, cubitus (Lex. B.) elle
 (Iszer. Wtb.) *réf, rőf*. Cih. Dict. II. 607.

RIGĂU: *rigó* Pop. Trand. 183.

RIȘCĂȘĂ: oriza (Lex. B.) *rizskása*
 Cih. Dict. II. 523.

ROIT, rojt. Comit. Arad și Bihor.

ROȘTEI: (Lex. B.) *rostély* Cih. Dict.
 II. 319.

ROJOLIȘ: *rozsolis*, vinars. Arad. Sol-
 noc-Doboca, Cojoena, Turda-Arieș e încă
 lătit. În acest 0tto cu șingur încă l'am
 auzit. I. C. P.)

RĂȘTĂU: *eresztő* (la trecătoare)
 Prin Ungaria.

RITUȘ: religionsbrauch (Iszer. W.)
ritus.

ȘAF: vase de bois (Cih. Dict. II.
 527.) *saf*.

ȘAJTĂU: eric (Cih. Dict. II. 527.)
sajtó.

ȘĂLATĂ: lactuca satira (Lex. B.)
 salat (Iszer. W.) *soláta* (V. Cihac Dict.
 II. 524.)

ȘANȚ: vallum (Lex. B.) grabon
 (Iszer. W.) *sánecz*. «Te vor în presura pro-
 tine viajmași tei cu șanț.» (Evang. 78.)
 V. Cih. Dict. II. 385. Nyk. XIV. 451.

ȘANFĂ, ȘAMFĂU: tentipellium
 (Lex. B.) stiefelleisten (Iszer. W.) *sámfa*
 Cih. Dict. II. 527.

ȘAR: *chip: sár*. »Ziceți că nu eins-
 tiți șarurile și lemnul.» (Bar. Cat. Calv. 28.)

ȘARGĂ: *sárga*, la numirea cailor
 (Cih. Dict. II. 527.)

ȘAUGĂU: *sóvágó*, mineur (Cih. D.
 II. 528.)

ȘĂJNĂLESC: *sajnál*, compătinesc
 Arad.

ȘĂRGACI: *sárgás*, cal galbiu t. a.

ȘĂRCAN: *sárkány* bălaur t. a.

ȘIC: aluta inaurata (Lex. B.) *sik* V.
 Cih. Dict. II. 388.

ȘICLUESC: auro, argento obduc
 (Lex. B.) vergolden, versilbern (Iszer. W.)
sikol Cih. Dict. II. 308.

ȘICLUȘ: *siklus*, un fel de ban
 «Acest pământ ajunge 400 de arginț
 șicluș» (Paul. 63. 66)

ȘÎNG, ȘING: sténján. Bihor.

ȘINOR, JINOR: funiculus (Lex. B.)
 schnur (Iszer. W.) *sinor, zsinor* «Bad-
 leagă clopoto pe boi cu *jinore*» (Gaz. T.
 1886. 198.)

ȘIPCĂ: (Cih. Diet. II. 385.) *sipka* căciulă. Cam rar.

ȘIR: series, ordo (Lex. B.) schmur, reihē (Isz. Wörth.) sar. Atât în vechime cât și azi foarte lăfit. Mai toți limbisti — încă și Cihac (Diet. I. 275. — Il derivă dela lat. *series* însă atunci ar fi *sărie*, *săriă* car' nu *șir* care pro sigur îl putem considera de împrumut din l. maghiară. Nyk. XIV. 451.

ȘIREGLĂ: clathri gestatorii (Lex. B.) schragen (Iszer. W.) *saroglya*.

ȘIRET (nu *șret* cari însemnează: «glumeț, istet, iscusit» ci «șired» vrea să fie cuv. de presinte. Eu cel puțin prin părțile Ardealului tot așa l'am auzit: «Dăm de 3 grătarii șiredarii» (Năsăud, Bistrița, Cluj, Deés etc. I. P. C.) glando, plumbca (Lex. B.) schrot (Iszer. W.) *serét*.

ȘIROF, ȘOROF: (Ctt. Arad și Bihor): cocholea (Lex. B.) schraubo (Iszer. W.) *șorof*.

ȘOGOR: (Lex. B.) schwager (Iszer. W.) *sógor*.

Frumoasa nu'm pre placē / Central Library Cluj
Căei prea mulți șogori im face.
(Gaz. Tr. 1886. 38.)

lăfit foarte.

ȘOHAN, ȘUHAN: *soha* (som)

Cu mândra, cu care-o am
No'i vedea raiul *șuhan*.
(Gaz. Tr. 1887. 261.)

ȘOIM: falco (Kex. B.) falke (Iszer. W.) *sojom*. «Românul să îndelătneca cu ogari cu șoimi» Hașd. Cuv. B. I. 933. a. 1620. și II. 445. 545. 715. — Etym 673. V. Cih. Diet. II. 528. Nyk. XIV. 451.

ȘOCRĂLAT: *sakárlát, skárlát*. În o

diplomă slavă din an. 1588. (Hașd. Cuv. B. I. 258.

ȘOLTAR: *zsoltár*, psalm. »A lui sfânt David erai și prorocul o sută și cincizăci de Șoltari, cari au scris cu mânilor lui *Viski János* în Boldogfalva 1697.» (Dos. Psalt. Introd. 41.)

ȘOLTUZ: autrefois maire (Cih. D. II. 391) *soltész*. Des în vechime.

ȘONTOROG: claudus (Lex. B.) *son-torog*. *Kriza* (Vad Rózsáli 494.) amintește acest cuvint auzit pre la sēui: *csontorog-fa, -ló* etc. V. Cih. Diet. II. 529. Jörn. K. U. T. I. 149.

ȘOȘ: *columna* (Lex. B.) *sas*.

ȘPICALĂU: acus lardarius (Lex. B.) spicknadel (Iszer. W.) *spékelő*.

ȘPICĂLUESC: *spékel*.

ȘPOROLUESC: *sporol* economisz.

ȘTOLNĂ: canalis fodinae (Lex. B.) stollen (Iszer. W.) *stolna*.

ȘTRAJAMEȘTER; *vigiliarium magister* (Lex. B.) feldwobel (Iszer. Wtb.) *Strázamester*.

ȘTROFĂLESC: (Lex. B.) *strofol*: pedepseste.

ȘUGAR: *gracilis* (Lex. B.) *sugár* V. Cih. Diet. II. 529.

ȘULDEU: *hornus* (Lex. B.) heuriger ferkel (Iszer. W. [heuriger hasse: *șoldan*. I. C. P.] V. Cih. Diet. II. 528. *süldő*.

ȘULEU: *lucio porca* (Lex. B.) sander (Iszer. Wtb.) *șuncă*. petaso (Lex. B.) *sonka* V. Cihac Diet. II. 397.

ȘUPULESC: *supol*. Ctt. Arad și Bihor.

(Finea va urma.)

Trad. I. C. Pap.

ACUSĂ ÎN FAȚA CURȚII CU JURĂȚI.

(În treaba Repliciei.)

De Dr. Al. Jeszenszky procuror suprem.

Aici iarăși numai acel metod și aceea cale poto face serviții care o urmează cartea răspândită prin acușati.

Adocă mai întâi a descrie națiunea maghiară — deorace traducerea gormăni, franceșă, italiană și englesă sună Euro-

nelor și văietărilor publicului compălimi-pei — ca un gunoiu huno-mongol care e totalminte neapt de civilizație, încă și azi tot barbar, care nu știe numai strica, și care inpedeza și periclitează cultura și progresul Europei orientale; asupra căruia au sburat deja 1000 de ani decând își eutrulește unгурul aici culcușul spre rușinea eternă a civilizațiunei, în imediat vecinătate a »culței vițe romane« fără de a lăsa ceva urmă. După aceea a arăta Ungaria ca un pământ atât de clasic în privința esereitării de volnice și absolutism neînfrēnat acompaniat de asistință din partea statului față cu naționalitățile, încât lumea civilisată nice idee nu-ș poate face ceva. Căci după broșura lătită de acușati aici maghiarii, ca părți-niți, pot face cele mai grele păcate fără a fi trași la dare de samă, românul din contră nicăiri nu află sprijin și apărare. Căci în Ungaria începând dela esereitarea drepturilor constituționale, dela legea de alegeri, tot ramul de administrație, instrucțiunea publică, legislațiunea, administratiunea, siguranța publică, ba și biserica, cu un cuvint tot aceea ce pre alt undeva sērveșto spre ocrotirea vieții materiale și spirituale a poporului, aici toate aceste nēsuese numai și numai spre nimicirea și călcarea în picioare a naționalității, limbei, culturai, religiunei și a desvoltărei materiale în modul cel mai tirănesc.

Și maghiarul e asupritoriul popoarelor sale când străinilor așezați aici, le-a dat drepturi, libertăți și privilegii de cari el singur nu s'a bucurat? — Lipsește pre naționalitățile de aici de limba lor când după o viață comună de 1000 ani, nice urma nu i-o găsești limbei maghiare printre suto de mii da români; în alte state însă în decurs de abea a zecea par-tea din acest timp au dispărut total ori s'au contopit și au dispărut în poporul dominant pentru care ei erau străini? — Poate cinova cu mintea la loc a vorbi aici despre suprimarea limbei române când după date statistice dintre români numai 6% vorbese ungurește ear 94% nu nu cunose limba statului? Și oare singur

acest argument în sine luat nu e dostulă dovadă că maghiarisarea cu forța trimbițată de-alungul și latul Europei, care e una dintre cele mai ascușite săgoși a mișcării pornite, nu-i alteeva decāt o minciună josnică.

Și dacă în trecut nu ne-am nēsuit spre a contopi naționalitățile ei că în tot locul, așa și pre terenul limbei, am urmat idea libertății, cu un cuvint, dacă am fost liberali și de omenie, acum accasta să fie armă folosită spre despicierea statului nostru propriu?

Să basază oare aceste atacuri pre număr, când românii represintă 17% dintre locuitorii țării; sau își formează doară dropt la regatul Ungariei pre basa originiei lor străbune? când acca origine străbună după învățăturile științei serioase e o fabulă naivă. Fabrica istoriei înspăimântătoare despre maghiarisarea cu forța, când sute de comune să află, a căror popor mai înainte curat maghiar acum și-a uitat total limba românisându-se cum să cade? maghiarisarea cu forța n'o arată împrejurarea că aflăm oameni născuți și încărunțiți aici cari, deși aparțin inteligenței, nu cunose limba statului? Să plâng de amenințări și asupriri? și sistematice deneaga înainte judecătorei și a curții cu jurați dreptul limbei de stat, și încă și accia cari știu ungurește, cuteaza a trage deget cu legea, cu statul maghiar și pentru lumea asta nu ți-ar vorbi un cuvint ungurește numai ca să demustreze înainte publicității că deneagă recunoașterea limbei statului.

Este esemplu st. jurați! în ori care stat civilisat de pre rotogolul pământului ca cetățenii aparținători clasei inteligente a unei țeri să nu cunoască sau să cuteze a declara de superfluă limba statului și dacă o cunose să denego aceste, să denege cunoașterea limbei statului aceluia în care s'au născut, au crescut, trăese și-ș află fericirea și căruia cetățeni îi dătoresc ascultare? Și când deneagă recunoașterea limbei statului, și când numese nedroptate, ilegalitate dacă acca li-să poftoște, oare mai pot încă trimbița în toate părțile cu conștiință curată fără să

roșască la obraz, că acel stat, cu care cutează a să băjocori în un atare mod, fără ca să li-să atingă bardm un fir de păr, maghiarizază cu forția; că acel stat lipsește pre naționalitatea română? Și precăt o de nerușinată accasta acusă predicată fără de rușine, chiar pre-atât o de proastă și șoadă argumentarea cu care să năsuște a-ș verifica poziția netângă ce ocupă față cu limba statului.

Limba maghiară îi desbracă de naționalitatea lor, zic în mîrginita lor argumentare. Dar oare nu vorbim și noi și ei afară de limbă maternă și alte limbi și oare din astă cauză perdutu-ne-am noi ori ei naționalitatea?

A nu învăța ungurește, a să opuno din răspuneri lățirci limbei ungurești, dar din toate a pofti partea cea mai uriașă, a cere oerotirea drepturilor de naționalitate în tot locul dela statul maghiar: iacă o altă maximă filosofică din cartea lățită de acusați. Și dupăce în urma simțului ostil, ce nutrese față de statul maghiar, nu învăță ungurește din dispreț față de statul, maghiar nu vreau să vorbească ungurește: numese statul maghiar de nedrept, asupritoriul inteligenței române, persecutător pentrucă nu vrea să deș pâne acelora cari nu vreau să învețe, sau nu știu ungurește, sau dacă știu nu vreu să vorbească. Dar oare România — după broșura răspândită de acusați: țara binelui și a fericeirii — dar poate acelu dintre cetățenii sei care nu știe, nu învăță, sau dacă știe, nu e aplicat a vorbi românește limba de stat a României? Care ar cuteaza a-să purta astfel în România, mai întâi l'ar duce în casa nebunilor, apoi dacă s'ar dovedi că e întreg la minte dar altceva e în lucru, sum sigur că numai decât i-ar da ocaziune din ajuns ca să fantaseze asupra puterei suverene a României. Aceea ce în România și în ori-care alt stat o nebunie, în Ungaria pro buzile răspânditorilor acestei cîrți, o cerere dreaptă și legală, ba tot-odată fundament la aceea că națiunea română să fie calumniată în modul cel mai brusc. Și accasta țară ungurească calumniată în lăuntru de însuși cetățenii

săi, în afară pusă pro frigare înaintea străinătății, cum își împărtășește, cu toate agităriile aceste, pro fii săi credincioși în eserecitatea puterei publice? Așa că d. o. la judecătorii înalte aplică 14, la celo de instanța primă 144, la administrație după datele cărții presinte 433.

- Să luăm înșă st. jurații pro rind pasagiele mai grave din accasta broșură lățită de cătră acusați. Să vedem modul cum să năsuere răspânditorii acestei cărți a aduce în ogașul adovărat politica de naționalități groșită" a statului maghiar și care îl află de trebuincios pentru a realiza buna înțelegere între maghiari și români.

Accasta broșură, ține de cel mai neapărat mijloc pentru a realiza pace și înțelegerea între români și maghiari aceea că să năsuere a dovedi că statul maghiar persecută biserica română, îi subminează autonomia și în schimbul dărei de milioane de floreni ce plătesc românii, îi aruncă o miserabilă sută de mii bisericei române ca să poată remunera cât mai abundant tot ce nu e maghiar.

Biserica română apoi așa să persecută st. jurații că statul maghiar după restabilirea constituțiunii încă la 1868. își pusă între celo mai iminente afaceri a scoate biserica română gr. or. de sub influința patriarhatul carlovițan sârb, va să zică străin față de români, prin lege și a întemeia prin lege un scaun metropolitan românesc indepent în Sibiu.

Autonomia bisericei o subminează prin aceea că do numirea episcopilor o face atârănătoare de la rege.

Oare în România nu-i asta chiar așa, și oare la noi nu denumește regele și pre episcopii rom. catolici? dar aceea ce e acolo și în celelalte țeri, ba și aici la celelalte confesiuni, un ce natural și un drept a coroanei nedisputat nici când, aceea e pentru români în statul maghiar ofensă și subminarea autonomiei.

E minciună și aceea, că bisericole grecești să ajutoră numai cu celo 100,000 fl. «aruncați» lor, pentrucă în preliminar pentru ajutorarea bisericole grecești din an în an o suma de 199,000 luată în cal-

cul, și așa suma «miscabilă» face până acum: 5,197,000 floreni.

În fine ce abundant remunerează statul maghiar tot aceea ce e unguresc și ce vitreg tractează cu naționalitățile. O destul dacă voiu pune în comparație doăș poziții e preliminarului de stat. Una e suma preliminară ca ajutor bisericeii grecești, cealalta celei reformate. Statul maghiar ajutură biserica grecească, a cărei credincioși sunt esclusivi români, sârbi, sau ruteni, cu 199,000 fl., bisericele reformate, a căror credincioșii sunt esclusiv maghiari și la număr mai atâta, cu 73,000 fl. Cu toate aceste broșura răspândită de acusați strigă sus și tare că statul maghiar persecută, suprimă și tractează vitreg cu biserica grecească.

Să mergem mai departe! — Instrucțiunea e una dintre cele mai mari nemulțămiri. În adevăr e de deplâns cum descrie tipăritura lătită de acusați «tirania» maghiară despre pedecel ce pune în calea românilor atât de sătoși după știință, dar îndată o să mângăiu pre cei deplângători, de-oarece fic-care asertiune a lor e — minciună groasă.

Spre aceasta mai consult va fi dacă voiu pune în comparație școalele cu limba de propunere română din Ungaria, cu numărul școalelor poporali din regatul României libere.

După cartea din cestiune România, care aduce atâtea jertfe pentru cultura popoarelor sale la 5 milioane locuitori în 1891 ne arată 2970 școale poporale. Față de școalele poporali din Ungaria cu am numai datele din a. 1890 deci mai dinainte. Și ce 'mi arată aceste? aceea că cele 2 milioane și jumătate de români din Ungaria deja în 1890 au avut 3,700 școale poporale cu limbă de propunere română. — Deci România la 5 milioane de locuitori are în a. 1891: 2970 școale, precând în Ungaria jumătate atâta popor e provăzut cu 3700 școale poporale cu limbă de propunere curat română. Diferința e deci în favorul Ungariei, apăsătoare desvcltării culturale a poporului român și în defavorul României culte, unde obligământul cel mai natural, promovarea cul-

turii poporului în limba sa, face după adevărul aritmetic numai 150%.

Cine ar afirmă însă că la noi cea mai mare parte din școli datează nu după, ci din 'nainte de rehabilitare constituțiunei maghiare, greșește, pentrucă 75% din cele 3.700, adecă trei din patru părți stau din 1867.

Eacă așa-i de trist chipul culturii poporului român din Ungaria; la care numai atât adaug, că statul maghiar ajutură cu cărți și mijloace de învățământ școalele cu limbă de propunere română. Și oare cum tractează România cu maghiarii ce trăese acolo în număr destul de considerabil? Astfel, că nu le concede a redica nici o școală cu limba de propunere maghiară fără a aplica acolo un învățător român; ba în timpurile mai recente pusă tot mai multe pedece înfițării școalelor cu limba de propunere maghiară, tot astfel sunt tractați și cei 100 mii de bulgari din Dobrugea cărora nu le a conces nici barem una școală poporală cu limba de propunere în Dobrugea. Și totuși noi suntem aceia cari inpedecăm cu forța desvltarea culturală a naționalităților în limba lor proprie.

La noi mai găsim afară de cele 3700 școale poporale române gimnasil cu limba de propunere română, cum e cel din Brașov, Brad, Blaj, Beiuș și Năsăud. Că statul maghiar a dat 40,090 jugere de pământ pentru susținerea școlci Năsăudene, adecă pentru scop cultural românesc, e prea bine cunoscut. Dar pentru contrarii noștri aceste nu-s de ajuns de-oarece ei mai cer înființarea a lor 20, ca să fie un număr mai rotund.

La universitățile din Cluj și Buda-pesta este catedră separată pentru limba și literatura română. Dar nice asta nu-i de ajuns de-oare-ce lor le trebuie în Cluj universitate română extra chiar ca cea din București sau Jași.

Aici, trebuie să vă amintesc st. jurați, fie și numai în urma înrudirei obiceiului una dintre cele mai prețioase rep-tile ale agitătorilor români, adecă despre acel atentat despre care în România fabrică drame adevărate în mijlocul suspi-

tor, adică acel «atentat» care l'a îndreptat statul maghiar — după ei — în interesul maghiarisărei cu forța contra românilor prin introducerea asilelor de copii. Aceasta cauză care ne atribuie și răpire de copii directă după calapodul junicerilor, este cea mai grosolană eșcherio dintre cele folosite până azi spre dovedirea maghiarisărei inchipuite. Dal st. jurații o una dintre cele mai mari, căci înființarea asilelor de copii e obligatorie numai în acele comune unde locuitorii plătasă cel puțin 15.000 fl. contribuțiune de stat. Comune de aceste apoi d. e. în ertul Cojocnei din 300 comune numai una există și aceea e maghiară.

Despre maghiarisarea culturii poporului român cu forța, despre apăsarea fără milă a aceluia, cred că e destul atâta.

Statul maghiar persecută presa română. Ca aceasta să aibă rezultat mai sigur a luat dreptul de a judeca în cauză de presă dela tribunalul din Sibiu transponându-l la cel din Cluj, unde jurații declară de vinovat pre fiecare jurnalist român fără excepțiune.

Să-i căutăm în ochi și acestei persecuțiuni a cărei veritate ni-o va arăta mai bine iarăș un esemplu din străinătate.

«Politik» din Praga, care față de foile române vorbește apoi în ton de salon și atacă cu mână înmănușiată, în decurs de 10 ani s'a confiscat de 370 ori, mai tot a 10-a zi. În acei 10 ani a avut 40 procese de presă, și că în decursul acestui timp au căutat și la cautiunea foiei, ne arată împrejurarea că în acești 10 ani a plătit pedepsă banală 32,000 fl. Aceasta apoi în Austria nu o numesc persecutare, ci numai pedepsirea obligatoare a faptelor contrari legilor existente.

Acum să vedem persecutarea cea mare a presei române! — La noi nu în decurs de zece ci în 26 ani de zile au fost de tot 8 procese politice în cari s'au de judecat 7 jurnaliști. Adecă aproape pre 4 ani cade 1 de judecare, dar presa română e persecutată far' de cruțare, ear jurnaliștii români cu droaia sunt înfunțați în temnițe!

Am adus curtea cu jurați din Sibiu. Da! Da pentrucă în decurs de 14 ani, cât timp a fost acolo nici baröm odată nu a fost în stare aş afla destul atât statul maghiar în cele mai evidente casuri contrare legilor, cât și acuzătorii singuratici maghiari când aceștia erau față 'n față cu confrății lor de naționalitate română. De unde urmează mai întâi aceea, că acolo nu au aflat și nu au cercat dreptatea, ci totdeauna națiune sau naționalitatea, a doua aceea că o tractare, ea și asta înaintea ori căruia om cu minte poate fi ori ce, dar' numai dreptate nici când. Din asta cauză 'i s'a estins cercul de activitate acestei curți cu jurați — și încă după cele experiate cu tot dreptul și foarte legal — și preste teritoriul cuții din Sibiu.

În fine că cât e de dreaptă acusa, cu care calumniază curtea cu jurați clujană, că aici toți jurnaliștii români fără excepțiune se declară de vinovați ne arată împrejurarea că Slavici, Mureșian destul de bine cunoseuți stimaților jurați au fost și achitați.

Să mergem mai departe!

Legislațiunea maghiară a lipsit pre români de exercitarea drepturilor lor constituționali, căci legea de alegere din 1874 măsură cu două cumpene îndreptățirea la alegeri, și aume o măsură dependentă de solvirea unei contribuții foarte mare în Ardeal pentru a restrînge numărul alegătorilor, sau mai bine pentru a-i oschido dela alegere; și alta mai moderată pentru maghiarii din Ardeal și parțile din coace de Királyhagău.

Această măsură duplă și nedreaptă a exercitării dreptului de alegere a născut cea reacțiune la români din Ardeal că aici alegătorii îndreptați se retrag dela alegelele de deputați. Astfel apoi două milioane și 1/2 români — notabene în Ardeal sunt numai un milion și 100,000 — nice nu se pot considera ca reprezentați în dieta ungară, cu atât mai puțin, că acolo în urma legoi de alegeri nedrepte nu ocupă loc nice un deputat de-naționalității române.

Mai întâi voiu examina st. jurați,

acea măsură moderată din care apoi va eși numai decât la iveală și «censul ardelean» afirmat ca colosal de mare ținut spre împuținarea alegătorilor români.

În părțile de dincoace, din a căror cercuri es cei mai mulți alegători, esercitarea dreptului de alegere atârnă dela posederea cel puțin a unui pătrar de sesiune urbarială. Știm cu toți că ungrui trăese în masă mai mari în țara de jos, a cărei pământ fructiver e încărcat bine cu dare. Și anume fie-care pătrar plătește după datele statistice 25—40 fl. Dreptul de alegere al cetățenilor de naționalitate maghiară depinde deci dela solvirea unei contribuțiuni de 25—40 fl. Aceasta în adevăr e mare sumă.

Să vedem acum Ardealul. În Ardeal afacerile de sesiune urbariale preste tot nu au fost aranjate, nu au fost precisă prin regulamente, din care cauză nici nu au putut basa pe unitatea de $\frac{1}{4}$ sesiune, ca din coace. Adecă diferența ce există între condițiunile de esercitare ale dreptului de alegere nici pre de departe nu să poate atribui cauzelor anume intenționate de legislațiunea maghiară, ci numai singur în diferența mare ce era referințele de posesiune. Pentru acea aici de unde es cei mai mulți alegători, unde locuiesc cu deosebire români dă drept de alegere românului, ungarului și ori cărui cetățan dacă plătește o dare de 8 fl. 40 cr. adecă 10% după un venit de 84 fl. — o sumă mai mică decât chiar cenzul folosit de România unde este 30 lei, îi drept de alegere ori și cui care solvește această sumă — fie acela de ori ce naționalitate — căci cine afirmă contrariul, simplaminte spune un neadevăr.

E reavoință deci ca pentru diferența ce există între condițiunile de esercitarea dreptului de alegere în părțile de dincoace și dincolo de Királyhagău, să atribuim legislațiunei maghiare nesuința de a micșora numărul alegătorilor români, după absolute nu au fost la îndemână condițiile recerute în urma disordinii sesiunilor urbariale din Ardeal; e reavoință a afirma că dreptul de alegere e legat dincoace de o sumă mai mică de

contribuțiune, când chiar acolo — unde în preponderență absolută locuiesc maghiari — censul se ureă la 25—40 fl. car aici în Ardeal — unde în majoritate locuiesc români — e numai 8 fl. 40 cr.; e reavoință a afirma că această sumă ar fi prea mare când aceea și în România e 30 lei, adecă încă odată așa mare.

Acea afirmare, că alegătorii români în urma acestui cens mare și nedrept predicat și potențiat în mod răutăcios s'ar reține dela esercitarea dreptului de alegere — provocându-mă la domnii jurați și la toată ființa viă, care are toate cinci simțirile ne alterate — afirm că acea nu e drept, pentrucă ei chiar așa fac întrebuințare de acel drept ca-și noi înșine.

Astfel dară a enuncia că cele două și $\frac{1}{2}$, repetând că în Ardeal nu se află decât 1.100.000 români, din cauza acestei legi ilegale nu să poate considera ca reprezentate în dieta Ungarici, e iarăș o afirmățiune dintre cele mai nerușinate a cărții răspândite de acusați.

Tot așa e și acea aserțiune, că deputații naționalității române ar fi eschiși din dieta Ungariei în urma legii din 1874 a cărei dispozițiuni rele și nedrepte le-am văzut deja.

Aceasta aserțiune se bazează pe falsificarea faptului ca atare. Concetățenii nostrii români, nu au decretat pasivitatea în urma legii din 1874, ci au hotărât o aceea încă cu 5 ani mai înainte în conventicului ținut în 7 martiu 1869 în Szerdahely, îndată după intrarea în vigoare a legii ce asigura privilegiu românilor și încă fără de a aștepta esecutarea acestei legi. Apoi că alegătorii români cum au urmat acestei decisiuni pasivistiilor, am văzut, și vedem la fiecare alegere de deputat

La noi, cel mult doară, dacă am putea vorbi despre pasivitatea candidaților de deputați, cari în anii din urmă în fapt s'au temut a risca poziția de candidat de deputat, dar această le oste lăsată de tot în libera voie, și nu i-am putea astringe l'a așa ceva fără de a cădea

sub greutatea acusei de tirănie care nu s'au îndrăznit să înfruntă.

Să mergem mai departe.

În broșura răspândită de acușați s'au trage ca un fir roșu descrierea acelei poziții de deplăns a țeranului român în care s'au aruncat tirănia maghiară cu ajutorul judecătorilor, legilor și regulamentelor, al căror înțeles adevărat și drept e falsificat. Apăsarea de sute de ani premerge prezentului trist de astăzi, în cari judecătorii maghiari cași oare-care făcători de rele, fără a da samă cuiva, fură câte 10—100 iugere dela români, despoindu-i de moșie și avuțind cu ele prebocotăni maghiari.

Nici nu mă încerc a nimici acusa ultimă; căci există atare acuse joshnice, cari nu pretind apărarea și față de cari și încercarea de a ne apăra ar fi ofensă directă. — Acusa ultimă încă e de aceasta specie

Eu față de trecut numai atâta amintesc spre ilustrarea stărei țeranului român, că încă cu 250 ani înainte de asta era o lege ardelcană care judeca pe fiecare nobil maghiar, care ar opri iobagilor săi români de aș da pruncii la școală, la solvirea unei mii de floreni și tot odată a se pedepsi aspru acela nobil, care ar cuteza a pune pedece căsătoriei iobagilor români.

Aici dară înainte de asta cu 250 trece iobagiul în numărul oamenilor.

Ce ora oare un iobag în România înainte de asta numai cu 28 ani, înainte de eliberarea iobagilor, care acolo avu loc la anul 1865? Articul de țerg, marfă de piață simplă, care se vindea și cumpăra când pe bani gata, când a conto de cătră domnii boicri întocmai cași ori-care vită. Ba e notat st. jurați! că încă și în 1882, adecă numai cu 11 ani înainte de asta, avu o judecătorie din București un proces al cărui obiect fu un atare țerg de oamoni.

Și totuși noi ținem robi.

Ungaria își elibera iobagii săi la a. 1848, din bunăvoința nobilimei și urmarea perceptului de egalitate și frățietate. — În București la an. 1865, adecă

cu 15 ani mai târziu abea-i puteau scoate pre iobagi din mâna boicrilor cu putere, armată și a aduce la valoare decisiunea lagală.

Cum s'au eliberat iobagii români din Ungaria, și cum cei din România?

La noi fiecare poartă greutățile în proporțiune dreaptă cu cantitatea contribuțiunei ce plătește, avuții au contribuit la eliberare cu mult, s'eracii cu puțin; dar fiecare au contribuit. Acolo s'au eliberat 414,000 iobagi și 3.000,000 iugere de pământ prelângă o desdăunare de 15.000,000; dar la aceasta desdăunare nu au luat parte și cei avuți ca la noi; căci în România așa au înțeles eliberarea, că acele cincisprezece milioane au a le plăti singur numai cei 414,000 iobagi eliberați. Deci, acolo fiecare iobagiu s'au eliberat pre sine însuș, plătind bine fiecare iugere de pământ cu 120 franci cea cu alte vorbe însemnează, că 'si-a răscumpărat pământul său propriu cu bani scumpi. Aceasta o numesc apoi acești domni eliberarea iobăgimei, și totuși afirmă că noi suntem aceia cari desbrăcăm și nimicim pre țeranul român.)

La noi iobagiul român și-a reținut omeneste averea eliberată, și după date statistice moșia țărenilor români la noi astăzi e de două ori așa mare pre cum a fost. Acolo însă nu fu în stare a plăti cei 120 fr. cu camătă cu tot, care nu era puțin nici ca preț de cumpărare și așa domnii iar s'au recăpătat pre aceasta cale pământul. Și pentru asta când poporul a văzut că 'i-să iă averea — e fapt istoric constat — înarmați au intrat în 1888 în dieta Bucureștilor, au pușcat pre păzitorul salei, au împrăștiat parlamentul, au spart ferestrele regelui și în numele țarului rusesc și-a cerut moșie. — Astfel de lucruri au alcătuit acolo stilpii ordinii și ai civilizațiunei, și totuși noi suntem barbari, adunătură hungo-mongolică, ce periclitează civilizațiunea, cari am făcut din țeranul român cerșitoriu.

Am parcurs st. jurați! cela mai frunte pasagi din broșură răspândită de fără acușați. Dacă va fi do lipsă în de-

cursul disputei, mă pot estinde și asupra pasagiilor neînsemnate.

Și dacă cu toate acestea cartea lătită prin acușați mai afirmă, că maghiarul nu numai acum ci de sute de ani asuprește, sugă, tirănește, despoaie și de present l'ar arunca în jugul vechiu al iobăgimei pre bietul țerani român; că legislațiunea maghiară își bate joc de dreptul alegătorilor români dând drepturi numai maghiarilor iar pre români despoindui de toate; că aici îi oprese poporul cultivarea și progresarea spirituală în modul cel mai brutal numai ca să se poată ținea românul și pre viitor în șirul heloților și al sclavilor; — dacă cartea respândită de către acușați ne predică, că aici atât în trecut cât și în present au persecutat biserica română; că aici îi răpese românului cu forța limba și naționalitatea: atunci aceasta st. jurați, nu este ofensă până în adîncul inimei a națiunei, legilor și statului maghiar prin calumniile și falsificările cele mai nerușinate și cutezătoare, ci tot-odată este și exemplul cel mai clasic și cel mai complet al modului de escitare a tuturor acelor simțeminte, pasiuni și dispozițiuni, prin care pot a agita pre români contra maghiarilor.

Și dacă la aceste mai adaug, și acea, că după cartea aceasta, poziția aceasta croită naționalității române de către maghiari, e egală cu moartea naționalității, căci aici cu toții, întregă maghiarime, statul maghiar împreună cu administrațiunea, începând dela comitele suprem până la cel din urmă «bakter» lucră spre nimicirea aceleia, și pre român fie acela ori cât de capacitat cult și om de caracter, îl spun de «caracter dubiu», «cufundat în rele» «periculos» în mâinile căror încred esereitarea puterei de stat — și aceasta adunătură în oficiile ce ocupă, pune mâna pre banii «bietului român» fără a fi pedepșiți, și cari bani i-ar trebui să-i restituie românul; — dacă consider că după aceasta broșură judecătoriale regești iău din mână poporului arbitrarice câte 10—100 jugere de pământ dându-le maghiarilor; că aici organele

siguranței publice aranjază vînătoare de oameni libere, chiar ea zăvezii din America sudică, contra bietilor țerani de români, și când ne predică, că pentru toate aceste monstruosități românul nu-i ascultat nicăiri, nu 'și află în nice un loc scut și apărare ci pentru asta este avissat la lupta pre față, la desfacerea de către Ungaria, care costă chiar și propriul lor sânge, nu face nimic, numai să fie odată liberi; — aceasta st. jurați, nu este numai exemplul cel mai bătător la ochi a agitărei contra unei naționalități, care e oprită și pusă sub pedecapsă prin §. 172 al cod. pen. ci tot-odată argumentul cel mai înfiorător a pregătirei unei desfaceri, deslipiri de către statul maghiar prin revoluțiune, și a cărei pregătire prin lățirea acestei broșuri au luat-o acușatii asupra lor.

În vechea Romă, dacă partidele au planisat conjurări în contra puterei de stat, dacă au nesusit spre a conturba liniștea cetățenilor, a clătina fidelitatea nutrită față de stat și a sămână între fii patriei sămînța urei, certelor, neînțelegerii, nedreptății și invidiei, iacă cum îi făceau atenți la pericolele ce puteau urma de aici: «Videant consules ne quid respublica detrimenti capiat», grigiți să nu vie periclu asupra patriei.

Tot aceste cuvinte le adresez către dvoastră st. jurați, chemați pro aceste scaune spre apărarea constituțiunei, legilor și binelui patriei și tot-odată spre delăturarea periclor amenințătoare.

Rebelii făuresc conjurațiunii contra integrității teritoriale a coroanei ungare. În serviciul acestui resbel stau acușatii spre a conturba buna înțelegere dintre cetățenii acestei patrie, spre a clătina credința față de stat, a sămână și respândi între fii acestei patrie sămînța urei, certelor, neînțelegerilor și invidiei conlu-crând cu aceia.

Grijiți isă nu vie periclu asupra acestei țeri.

Pentru binele patriei, în numele legi vō rog, predați pre acușați în mâna justiției.

AMEȚELI POLITICE.

(Broșura : Politikai szédelgés.)

(Urmare.)

V. Conventiculul dela Sibiu.

E destul de chiar că elementul român nicării nu o așa dezvoltat, avut și cult ca în statul maghiar unde i-e asigurată atât esistența cât și biserica, școala și cultura sa prin lege pentru tot-de-una. Și totuși acest element îl vedem în ferferbere. Poporul român din Besarabia Macedonia și Bucovina e în liniște, boarea pustirei flucre de-asupra-i și nime nu să află, care să pună capăt acestei pustiri. Până când noi pre zi ce merge fașem larmă, aranjind mereu la spectacule politice grandioase și emanând la proteste unul după altul — până atunci în câteva provincii, ba în însuși *România liberă* elementul român scade vezând cu ochii contopindu-se cu alte naționalități.

Am arătat că Liga numai cu statul maghiar are lucru, numai cu națiunea maghiară pre carea vrea să o delatureze ca să cucerească Ardealul pân' la Tisă.

Vom vorbi acum despre conventiculul ce avu loc în 23 și 24 iuliu în Sibiu.

Avut'am noi lipsă oare de el? A cerut aranjarea aceluia cutare întrebare carea își aștepta rezolvirea? Nici una — nici alta.

S'a ținut, *peitru-că așa a demândat Liga și studențimea din România*. La atâta ne-am dejosit noi pre noi, că ne poartă de nas ștudenții unui stat străin. În România Liga influințază asupra presei, profesorilor, guvernului și asupra legislațiunii. Ștudențimea ține 'n mâni coroana regelui Carol I., bastonul ocărmitor a lui Catargiu Lascaș, popularitatea profesorilor și fiecare palpitare a vieții publice.

Acest element politice era în credință că cu memorandele sale, cu articlii mazăgălituri răspândiți în presa Europeană prin amenințarea cu pumnul și bateră 'n falci vor hfricoșia puternic statul ma-

ghiar că oi pot acum face aici ce vreau. S'a înșolat amar. Statul maghiar a im-procesuat însă pre acești matadori cari luptă în țară străină cu arma calumniilor și ofenselor, dar un etat liber nice nu poate concedo ca cetățenii proprii să calumnieze instituțiunile aceluia, să semene ură între cetățan și cetățan sgu-duind prin aceea fundamentul aceluia stat. Acest proces e încă în stadiul cercetării nime nu-i de judecat încă, ba se poate că justiția noastră nice nu va pedepsi trădarea de patrie respectând libera mișcare politica a cetățenilor și libera expresiune a ideilor fiecăruia. Ce observăm noi? Eschrocherea politică se desvoaltă în România ne mai auziver! Ștudențimea face larmă încă și contra inprocesuării — auzi Europa! că statul maghiar să nu pedepsească pre acela care păcătuește contra ordinei de drept existentă ci să privească cu mâinile 'n sin desfacerea buneii înțelegerii. umplerei țării de polemidă anarhică periclitând astfel *pacea* de care are lipsă fiecare stat European și la a cărei susținere *unul fiecare e îndatorat*. Așa ceva nerușinat, cutezător fără măsură. numai disordinea, sburdalnicia politica o poate pofti; ba și ștudențime care redicând în mână un cuțitaș, crede că poate porunci preste tot rotogolul pământean; cu toate că statul român *ar trebui să știe aceea că cuțitul nu-i de dat în mâna copiilor*.

Ștudențimea a încălecat presă, guvern, opiniune publică; vorbește despre vandalismul și sëlbatăcie noauă, că maghiarul nu alta fără va inghiți total elementul român. Rectorul *T. Maiorescu* concede o astfel de mișcare. La așa ceva noi ce să zicem? Cu concesiunea rectorului tinorimea aranjază în mai multe orașe a României adunări de protestare. Tot omul e în ferbere. Acelaș bărbat care cu sbiciu de foc a seos flocurile

din literatură, inteligență academică și politică; acelaș bărbat a cărui critică aspră și serioasă a dat nouă direcțiune statului român; acelaș bărbat astăzi este aventurier politic, îndemnând tinerimea pe acel drum nebun pe care cu puțin mai înainte îl ținea de cel mai mare pericol pentru țara românească. Și tinerimea, urmându-i presa și opiniunea publică, cere *amastec brachial*; de judecă pe regele Carol că nu-și cunoaște chemarea atunci când nu se pune în fruntea armatei și nu declară rebel Ungariei ca să elibereze din prinsoare pe Lucaciu, și să mântuiască pe Dr. Rațiu de binemeritatele consecințe al unui proces pe basă reale. Dar oare asta nu-i eschrocherie politică? Oare România nu are altă chemare decât a apăra nebuniile lui Dr. Rațiu și Lucaciu, contra legii penale maghiare?

Până acolo a mers *sburdalnica studențime* că: văzând că regele României de dragul memorandumului lui Rațiu nu are de gând a-și porni ostile cătră Ardeal și că ministrul președinte *Catargiu* încă află de riscat a se mesteca în afacerile interne ale unui stat vecin pacinic, a decis că va resbi densă în lăuntru arătând maghiarului *la fața locului* că ce poate densa isprăvi.

A decis adunare la Sibiu.

Prima propunere referitoare la asta o găsim în «*Naționalul*» din România. Pressa din România primi aceasta cu simțemint frenetic. Dr. I. Rațiu președintele comitetului merge la București ca să se 'ntăleaga asupra afacerii. După asta comitetul Sibian pregătește programul. Foia comitetului «*Tribuna*» începu acțiunea cu acea enunțiațiune că în adunarea aceasta atari lucruri vor să se dicidă cari vor schimba din fundament politica Austro-Ungariei. În România senatorii din preună cu deputații, scriitorii, studenții decid a participa în persoană la adunarea din Sibiu. Săracii de noi, oare orbi sunt românii țerii libere românești încât nu să sparie nici de amestecul personal în treburile altora? Era vorbă de o invasiune mare ca să înfrico statul maghiar. Erau

cu mici cu mare gata a aranja un nou șcândal la Sibiu.

Co mișelie! Comitetul sibian toate aceste le primi de bani buni urmând în tocmă sfaturilor primite.

Să ne oprim aici puțin. Dacă acel comitet național care fără nice o basă legală i s'a legat poporului român de gât conducându-i afacerile sale, ar avea cugetul de a se împăca cu maghiarii; dacă pricipend și chemarea, ar fi dorit ca cererile poporului român să fie considerate nu i-ar fi fost conces a să supune presiunei străine nice a pregăti invasiunea esternă planisată. Comitetului i-ar fi fost datoră a respinge acest amestec străin în modul cel mai hotărit enunțiând că nu conchiamă adunarea, *chiar din cauză că o cer studenții României*.

Dr. Rațiu însă nu numai că stote cap plecat față cu aceasta presiune, ba ce e mai mult înaintează recurs contra decisiunei denegătoare a autorităților maghiare părtinind pe față invasiunea maghiară enunțiând că: cetățanul României poate veni, are liberă intrare, poate lărmați contra statului maghiar cât i-a lua gura fără ca cineva să aibă dreptul a'l trage la dare de samă pentru aceasta.

Conceptele patriotismului și datorințelor de cetățan sunt confundate. Aceasta ne-a dovedit comitetul lui Rațiu în un mod atât de josnic cât cu cel mai mare dispreț trobeu să amintim.

Pașul aspru și hotărit a puterii de stat *legale* le-a închis drumul studenților din România. Guvernul maghiar îi feri pre români de rătăcirile compromitatoare a adunării din Sibiu. Nu-i putu feri însă de nebuniile și prostiile însuși a comitetului cari le arată foarte învederat înscripțiunea de-asupra intrării

«DUPĂ VOI MERGEM TINERILOR ROMÂNI!»

S'a întors lumea pe dos! În toate statele tinerimea stă după culisă! În tot locul unde poporul trăiește în relațiuni politice bine organizate și sănătoase, *tinerii merg DUPĂ bătrâni*, ear nu întors. Tinerimea își implinescă datorințele, în-

vețe, urmeze exemplele bătrânilor, nu-ș creadă factor politic, nu-ș pătrăsească chemarea adevărată. În statul român, în comitetul Sibian, aceste toate stau întors. Ștudentul român a devenit factor politic pro care îl urmează profesorul, îl urmează guvernul. Bătrânii din comitetul Sibian au devenit instrumento în mână ștudentimei. Flăcăii politicii necreșeuți dau directivă compromițând numele bun a românismului. Dacă așa stăm, dacă așa au decăzut bătrânii noștri; meargă în bancelo școalelor și învețe făcând loc ștudenților.

Dacă *Tit. Maiorescu* ca rector și *Las-car Catargiu* ca președintele guvernului nu mai au respect înaintea tineretului, nu mai conduc ci să lasă conduși; atunci deie poziția ce o ocupă pe mâna lui *Jon Lupulescu et comp.* car ei să se tragă la o parte ca să nu fie pedecă în mare operă a ștudentimei.

Ziua adunării e aici. Vro 800 oameni sunt adunați la Sibiu. Au sosit deputații tătutești și de alte categorii; din România secretarul *Lupulescu* și casariul ca reprezentanți ai «Ligei.» Din 2.000.000 și $\frac{1}{2}$ a adunat *Rațiu* cu mare greu 800 oameni. Apoi mai zice că poporul român din Ungaria întreg a fost reprezentat ear conclusile aduse de adunare sunt conclusile aduse de întreg poporul român.

Uito cum se aleg deputații Sibiciei în cercurile alegătorilor români. Poporul român, un popor blând și harnic, nicé idee nu are de umbra programelor politice. Nu știe face deosebire între *Rațiu* și *Mocioni*. Nu știe deosebi pre *Roman Miron* sau *Gal de Slaviciu* sau *Broto*! Bani aici aceea nu știe că aceștia sunt pre fața pământului.

»Avem de a alege deputat» zice preotul către curator.

«Pentru-ce?» întreabă curatorul.

«Ungurii vreau să uo ice școalele și bisericile.»

«Acela-i mare baiu!»

Popa trimeto apoi prin curator — ori mergo el singur — mandatul, și eacă deputatul ales gata. Clujul e un oraș inteligent, universitar cu un număr însemnat de români. Au ținut două adunări

dintre cari în prima nu s'au prezentat mai mult decât vroo cinci oameni, la a doaua s'au adunat cu mare greu un pumn de persoane fără drept de votisare cari au ales apoi deputați pentru Sibiu.

Trăbuo să mai amintim încă ceva compromițător pentru cea mai mare parte dintre alegători și deputați. Știm că comitetul Sibian e passivist programul ca atare e opoziție pasivă. Cine alege deputat pentru Sibiu nu poate alege pentru dieta țerii și cine alege aici rămăno afară dintre Sibieni. Cei mai mulți însă dintre cari au făcut mare tămbălău la Sibiu știu a aduce în nex minunat programul, sibian cu conceptul constituțiunei. În afacerea alegerii de deputați dietali îi aflău *cortesilor* fie pentru guvern, fie pentru opoziție. Însuș președintele comitetului Sibian s'a lăsat mai de multe ori în tērg cu partidele — zic însuși *Dr. Rațiu*. În comitatul Turda-Arieș ar putea multe de acest fel povesti. Cercurile românilor totdeauna au deputați. Alegătorii să presintă în număr mare la urnă eserecânduși drepturile cetățenești constituționale. Aceste lucruri decurg înaintea ochilor noștri fiecare din noi putem vedea. În adunarea Clujenilor au luat parte mulți de aceia cari au votat la alegere în favorul deputatului guvernamental, ear acum mai votează și pentru cel Sibian.

Aceasta amăgire politică e de tot comună. Ca passivist a vota pentru deputat guvernamental e lucru de toate zilele. Nicări nu să realizază politica de doi bani în trei pungi mai frumos ca în tabăra passiviștilor a căror atribut special e a purta în acelaș timp și opincă dar și cișmă cu pinteni.

Acum care deputat e cel adevărat? Noi hotărit afirmăm că poporul român este reprezentat în faptă în casa legislativă a căpitalei Budapesta; deputații trimiși acolo sunt cei adevărați ear faptele Sibienilor nu's altceva decât eschrocherie politică și se ducere miserabilă a poporului român.

Inteligența poporului român, căci precum amintisem deja poporului ca atare nice ideie nu are de gradurile ce există

în partidele politice; urmează trei directive principale, și anume o partidul:

I. NECONDIȚIONAT CONSTITUȚIONAL.

Care partidă nu-ș are programul său special. Lucră pe baza proglamelor ce au partidele legislative, votează cu guvernul sau opoziția. Lucră fără șgomot. Nu merge la Sibiu, nu vorbește de nimicirea drepturilor, vandalismuri etc. ci trăește în bună armonie cu maghiarii. Liga o declară de înșelătoare, amăgitoare. Organul e «Ungaria» (din Cluj).

II. PASIV MODERAT.

Sub conducerea lui Alesandru Mocsonyi a cărui nșuință e: «a vindeca ranele poporului român pe cale constituțională». Respinge și desaproabă influința esternă. Iși are reprezentanți în comitetul Sibiian. Ajutoriuul ligei nu'l primește. Organul este: «Luminatoriuul» (din Timișoara) și «Telegrafuul Român» (din Sibiu)

III. PASIV EXTREM.

Care — condus de I. Rațiu — stă sub influință esternă, urmărind scopuri străine. Înconjură ori ce atingere cu maghiarii voui a vindeca ranele poporului român prin influințele străine ba la cas de de lipsă: cu arma. E sluga plătită a Ligei. Organul e: «Tribuna», «Foaia poporului» (din Sibiu) «Gazeta Transilvaniei» (din Brașov) și toată presa României. Îi plac spectaculele, demonstrări politice; terorizază și sălbătăcește pe cine numai poate.

*

Dintre aceste partide, cele două din urmă s'au prezentat la Sibiu și în lupta ce avu acolo loc «moderații» au căzut. Comitetul, care în a. 1891 sub influința a lui A. Mocionyi și V. Babeș respinsă în cel mai hotărît mod amestecul străinilor în afacerile noastre, acum le deschide acelora cel mai vast teren perzând prin aceasta fundamentul din patria proprie. Poitica poporului român au făcut'o trădătoare de patrie constringând prin aceasta pe guvernul legal de a urmări cu cea mai

mare rigoare legăturile dintre Ligă și Comitet.

Partidă moderațiilor, nu mai are ce căuta în Sibiu. Trăbuo să rupă toate legăturile cu comitetul din Sibiu și să pășască în modul mai hotărît contra aceluia curent care atacă pe progresul român din Ungaria, în loialitatea și fidelitatea sa recunoscută. A fi cu acestia solidari o ceva imposibil. Sau retragere necondiționată, sau luptă dar tăcere și aprobare nice la un cas. Esistența timpurarie și forțată a conferinței prin nimic nu e dovedită mai mult decât prin program și decisiunile aduse.

Eacă acele decisiuni:

1. Conferința estraordinară, a deputațiilor deși de alegătorii români, ținută în 23 și 24 iuniu 1893 consimțind întru toate cu comitetul central, declară, că memorandumul subșternut Măiestății Sale în iuliu, anul trecut îl susține de al său aprobând modul și calca subșternerei consimțeste întru toate cu fapta comitetului și tot odată în numele alegătorilor exprimă mulțamită pentru serioșitatea și perseveranța dovedită întru susținerea cauzei române la ordinea zilei.

2. Conferința își exprimă cea mai mare părere de rău pentru acele procese, cari, precum să vede, s'au pornit în măsură mare și cari nu numai că nu pot servi spre vindecarea necasurilor existente ci strică intereselor morali mai înalte a dreptului.

3. Conferința protestează în general contra ofensării dreptului de adunaro a alegătorilor români, în specie însă contra condițiilor restrictive a adunării presente.

4. Conferința susține și mai departe programul hotărît și primit în conferința trecută, împuternicește comitetul ca să se lupte întru realizarea aceluia.

5. Conferința privește reformele politice bisricești puse la ordinea zilei, ca eflux al unui curent morbicios care nu are de basă necesitatea faptică simțită de poporului creștin și care nu o cere nice un interes de stat, ba dacă se va realiza numai va potenția nemulțamirea generală, revoltând legăturile vioții fami-

liare, simțul religios al poporului și va nimici basa morală a statului.

6 Conferința în connex cu conclusele de mai înainte din nou își exprimă dorința, ca partida națională din Sibiu pre basa programei sale, să lucreze în conțelegere cu celelalte naționalități nomaghiare din patrie și înputernicește comitetul ca pactările începute în directivă aceasta să le continue.

Să vedem mai de aproape aceste puncte și să arătăm legătura dintre ele și nebuniile ștudentești.

«Memorandul» ominos fu dus de către *Rațiu* în «Viena» la «împărat» pre banii Ligei și în societatea unui pumn de oameni obscuri. Chiar atunci pași în lume și Liga și trăbuea deci a dovedi Europei prin cutare spectacul politic nendestulirea ce domnește între românii din statul maghiar. Aceasta aventură politică fu aprobată de adunarea din Sibiu de unde urmează tãmbălăul mulțamitor a majorității pasiviste.

Conform decisiunii a doua adunarea generală așa crede a apăra «interesele mai înalte ale dreptului» că statul maghiar să nu pedepsască pre aceia cari țintesc contra siguranței publice. Majoritatea adunării o atât de demoralisată că nu știe face deosebire între conceptele patriotism, iubire și trădare și patrie. Simțul de drept i-a dispărut și prin sancționarea păcatului crede a glorifica interesele mai înalte de drept.

Autoritățile au eschis din adunările Sibieno pre cetățenii statelor străine, pre Ligisti oprindu-i prin aceasta a să amesteca în afacerile noastre interne. Contra acestor «dispoziții restrictive» protestează punctul al treilea. Conform gândirii majorității Sibiene statul maghiar e îndatorat a suferi invasiunea ștudenților din România, tãmbălăul senatorilor și deputaților pre propriul nostru pãmânt contra însuși statului nostru. Mai pomenitu-s'a undeva astfel do teorie a patriotismului?

Și așa înputernicește majoritatea pre comitet să pureceadă numai pre căile cari

le-a umblat până acum mână 'n mână cu Liga.

O obscuritate și mai clasică ne arată punctul al cincilea care să refereste la reformele bisericesti care după conceptul adunării: «ruinează fundamentul moral al statului.» În patria ligiștilor este deja introdusă căsătoria civilă și matriculele administrative și nu să tem că acolo «vor dărîma» fundamentul moral al statului «român.» La ei acelea-s bune la noi însă periculoase. Și pontru ce? Pontru-că aceste reforme sêrvose spro întărirea statului maghiar, ear un stat maghiar puternic e chiar contra intereselor Ligistilor și a majorității Sibiené platită de dênșii.

A șaselea punct doar cel mai miserabil. Unirea poporului român cu elementele nemulțamite din patrie. Acest fapt nu'l putem destul de judeca. Ce ne-a dat noauă tãutul, sîrbul? Tot ceea ce noi avem, poședem din mâna maghiarului și noi facem pact cu aceia cari ne-au supt ca lipitorile, contra acelora dela cari avem totul, Sau am uitat doară urmarile unirei cu biserica sîrbilor? Noi urmașii «directi» ai falnicului Traian numai cu ajutoriul slovacilor ne putem elupta drepturile noastre fictive? Ni-e pre rușine vezând că aceasta alianță nu ținteste spre vindicarea ranelor existente, ci spre a custrupi națiunea maghiară cu «puterea brațului» în patria ei proprio. O astfel de alianță e aceasta care nu cere bunăvoința ci sângele maghiarilor!

Decisiunile Sibiene sînt revoluționare. Ruină cu tot prețul. Nebunia le-a pus pre papir. Dacă în aceea majoritate ar fi esistat cea mai mică schinteia a minții sănetoase; dacă ar fi avut în inimă numai o sfãrmătură de patriotism, ar fi fost dãtoare a enuncia sãrbãtoresțe:

1. că noi voim a trăi cu maghiarul în pace și lupta noastră nu-i luptă de «rasă» ci de «drept»;

2. că noi voim a stima legile și instituțiunile patriei noastre;

3. drepturile voim a ni-le căștiga pro căi legale;

4. respingem în modul cel mai hotãrit amostecul străinilor în afacerile noastre.

Nicăiri nimic, nice cea mai mica expresiune a iubirii de patrie, a alipiroid de frumsa'ta acestui pământ.

Cum poate striga apoi Dr. Rațiu mereu despre loialitatea poporului român și *alipirea cătră tron și patrie*??? Da! Poporul român e loial și credincios, dar unde-i loialitatea și fidelitatea lui dr. Rațiu și a comitetului? când adunările voesc a loținea cu șlep și asistință străină? Ce plătește o astfel de loialitate și fidelitate a drulu Rațiu și a comitetului, carea ne compromite și demoralisază în simțemintele noastre patriotice.

Toate-ar fi. Una însă nu o putem lăsa aceea, că comitetul Sibian a devenit unealta josnică a ștudentimei din România. Noi, cari am dat directivă statului român redicându-l din mol, însuflându-i consciința națională; din grația comitetului Sibian ne-am dejosit a fi instrumente brute Ligei și ștudenților din România.

Noi bătrînii, care oarecând eram dătători de ton în statul român, ne aruncăm întreaga politică, statornicia, ambițiunea pentru neșto visuri deșerte.

Adunarea din Sibiu ne dă deci cel mai chiar argument că :

1. Ne-am perdut independința;

2. Am devenit inștruminte oarbe în mâna Ligei și ștudentimei din România, care ne folosește contra propriului nostru stat în interesul unei idei fictive nerealisabilă.

Ne-am perdut mintea, ne-am tăiat creanga sub picioare. Pentru urmările acestea nu statul și națiunea maghiară, ci noi suntem răsponsabili, noi cari am făcut toate aceste sub influință străină.

(Finea va urma.)

Grig. Moldovan

BCU Cluj / Central University Library Cluj

ÎNCEPUTUL EVULUI MEDIU ÎN UNGARIA.

DISERTAȚIUNEA A II.

(Fine.)

E interesantă relațiunea în care au stat aceste popoare cu *creștinătatea*.

Arianismul, care așazicând a urmărit tot pașul invasiunii populare, cătră finea secl. al VI-a a perdut tot mai mult teren. Papa Gregoriu cel Mare a trecut principiile prin atare străformări, încât a ajuns la marginele miraculoșității. Și dacă sunt, cari ar zimbi despre călăreții cu mâni crunte, cari sē luptau fără compățimire îndată ce observau emblema simplă a crucei, atunci aceia nu pot pricepe străformările prin cari au trecut sēmțământul acelor barbari. Pentru ce nu pretind dela poporelo subjugato aur și argint cu mierța, și pentruce să află atât de fericiți când îi însinuă solii la marele papă spre rontorcere, și tot așa când de aolo sē rontoarnă cu nește

bucățele din sânta cruce, cu nește fire de pēr de a Stului Ioan Botezătorul și cu nește sfărmături de firez din cătușele st. Petru?

Esemplul Goților vestici, frumoasēle învătături ale neegoisticei creștinătăți o drept că au repus Imperiul Goților, dar au ocupat teren spre ost preste totlocul. Aici Ungurii au găsit numai elementele creștinătăței. Aceasta credință asupra lor — ca a unora ce credeau în massă în o credință naturală — n'a potut influința în mod deosēbit.

Cu creștinătatea, n'au venit în contact numai în aceasta patriă. În decursul peregrinării au avut de a face cu deosēbire cu slavii, ba și aici au găsit mulți Slavi. Cei dela Nord Rușii 'ș'ay sērbat în anul 1888 aniversarea de 9 seclii a întor-

cerei lor la creștinism; singur Imperiul lor încă o numai de 1000 ani. Creștinătatea lor dară o mai tînărit, decât fondarea statului Maghiar și așa de neperfectă încât și în secolul al 10-lea încă jertfeau oameni, după ce încă n'au fost uitat despre idoli. Cam atunci, dacă nu chiar în acel timp (983) principele maghiar Géza fiind destul de bogat, a jertfit ambilor Dzei. Slavii lui Svätopluk încă n'au putut fi întorcătorii Ungurilor la creștinism. Ei însiși încă au trebuit să se lupte cu păgânătatea. În anul 899 însiși episcopii bavarezi le-au numit creștinătatea lor de falsă sau rotăcită. O atare creștinătate rătăcită întîmpinăm și între Dráva-Száva, încât la finea secolului al XI-lea St. László devin față de ei reprezentante nu numai al principiilor catolice, ci și a puterii politice din întreagă Ungaria. Din acel timp creștinătatea a devenit pe acolo așa de generală încât și astăzi nu în multe alte locuri vei găsi o proporție numerică mai avantajoasă. Creștinătatea acelor n'a putut influența și asupra Maghiarilor. În genere secolul acela în care s'au prezentat Ungurii în Europa, a fost secolul activității neobosite a convertitorilor.

Ungurilor dară au prevenit mulți și multe popoare cu cunoașterea lui Isus, dară și după densii au urmat multe; de aceea în secolul «renaissance» ei au putut să se dechere prelungă reformațiune numai în un timp neproportionat de scurt, decum li-ar fi trebuit ca să poată deveni catolici.

Nordul și Orientul, în timpul când s'a prezentat poporul lui Arpad pe luncile Tisei, s'a fost alipit de păgânătate. Sud-ostul (Bizantia) cu puțin mai înainte — în 19 februar 842 — s'a fost sîrbat ortodoxia, care a găsit creștinătatea subîmpărțită în o biserică greco-orientală și una romano-catolică.

Dela anul ocupării patriei — 895 — a trecut un secol pânăcînd Ungurii s'au botezat. Țara lor era învecinată numai de 2 părți cu creștini căci ceilalți erau creștini de o viață destromată, dacă nu chiar păgâni. Abia poate fi dară mai

mult decât «înflorire de cuvînt» motivația, că Géza și St. Ștefan s'au atras asupra și persecuțiunea și atacul popoarelor vecine din motivul, că ei doși rențorși totuși ca convinși au rămas păgâni. La această, în privința politică și religioasă, Europa a rămas debilă.

Despre persecutarea preoților convertitori pe aici, nu poate fi vorbă. Aici creștinismul la tot cazul s'a redosvoltat, și precum Slavii ținutul superior s'au desfășurat în păgânitatea Ungurilor, așa creștinismul înțeles rău, a produs o atare confușiune de concepte religioși, cari nu s'au putut îmbina cu organizarea erei păgâne a ungurimei, ca și cu conceptele Europei occidentale. A trecut mai mult de un jumătate de secol pânăcînd din Bizant, ear mai mult ca 7 decenii pânăcînd din Germânia s'au încuvîntat a să apropia de densii convertitori. Atunci a devenit cunoscut moneteismul — preste întreagă țara — în așa mod, care abia are esemplu în istoria Europei. Ungurii ca adorătorii ai naturii — dar fără idoli — au acceptat adorarea unui Dzeu chiar așa de repede cași înaintea lor cu 4½ seclii: nomazii subîmpărțitei Arabiă, la Allah.

Marile principie ale unității, ca mai puternice decât relațiunile au pîtruns și străformat aceste două rase de popoare atât cu respect la viața socială și politică, cât și în privința limbistică și geografică.

Adevăratul principiu de stat însă — deși a esprimat o legătură locală — nu s'a putut desvolta și în sînul Ungurilor nomazi, deși aceia deja erau în oarecare străformare precum argumentează tradițiunile «contractului de sînge.» E vedit, că Ungurii cu ocașiunea peregrinării lor din Lebedia în Ateleuz n'au coadunat în carte de paragrafi relațiunile, în cari stau față de domnitor și națiune; considerînd mai ale: forma esternă a redactării legilor, contractul de sînge nu putea ținea cont de o autenticitate argumentică. Un popor vagabundagi, nu poate face codice. E fapt însă, că ungurimea a adus cu sene în aceasta patrie o parte oarecare

din organizațiunea monarhică, și deși o puterea principială a fost detărâmurită prin pace, totuși în resbele au exercitat o putere despotică. Cronicele înterne și esterne întonează, că Ungurii au acceptat principiul autocratic dela Cazuari, după-cum s'a întâmplat și între popoarele de origine Turco-tatară din Sudul Rusiei. Dealtcum și la Germâni, regele era numai în resbele domn netărâmurit și în aceasta privință nomazii evului mediu nu au fost așa îngrijați ca Grecii evului vechi, la cari din 10 strategii era numai unul ales. Milțiade numai așa a putut începe la lupta dela Maraton, dacă au abzis în favorul lui ceilalți cinci consoți strategii. Democrația se poate exercita ori unde, numai în bătălie nu, căci acolo numai unul trebuie să demânde. În timp de pace națiunea avea afară de principiele și doi juzi supremi (gülász și karchas), și dacă scriitorii cei vechi grecești zic că cele opt națiuni își pot exercita sub voivozi separați independent afacerile, atunci aceasta independență nu s'a putut estinde asupra întregii prestări a justiției. Mai mult decât preste 600 de ani mai târziu, s'a aflat popor cult, și acesta e cel germân, care s'a năzuit a-i ajuta Împăratului Miksa în reforma cea renumită mai ales numai pe terenul întreprinderilor belice — prin centralisarea justiției.

De altcum dacă considerăm pre Huni și Avari de o Monarhieă permutătoare, aceasta e de cugetat și despre Unguri.

Până la Otto cel Mare, oare făcuto-s'a ceva întreprindere serioasă contra Ungurilor? Și oare din ce motiv s'au înteresat așa puțin una și aceeași alianță poporală față de membrii ei înșiși?

Au scris ori nu, dară de aceea e faptă, că cecace au câștigat Ungurii cu puteri unite-comune, au împărțit între densesii în comun. Frâncii lui Chlodvig și Ungurii lui Árpád, pured într'o formă la împărțirea avutului câștigat: concretând «distribuirea» însuși ducelui respectiv.

Este deja putere, care știe ținea în frân rapacitatea. Deja a esistat sēmânța

din care s'a putut desvolta puternicul arbore al feudalismului evului mediu. Nu este în țară teritor fără stăpân, pentrucă cele ce le administrează regele, le donează celor fideli conform meritelor lor. Amésurat acestui principiu, Europa n'are prerogativă a eschide pe cineva dela foloarea lui. Popoarele Turco-avare abia l'au cunoscut acel principiu, deși dela Huni pânăla Turci s'au distribuit mulțime de kilids; aceasta s'a întâmplat și din partea Ungurilor, pentrucă îndatinata espresiune a notarului Anonym cumcă: »Arpad dedit terram alicui» nu e chiar atare schimosală, precum grăesc în genere despre dēnsa. Patria Ugurească a acceptat dela Europa numai forma creștina și coloarea europeană, dară nu și principiele. Are toată dreptatea Francisc Salamon scriitorul istoriei belice din timpul ducilor (vezér) când zice, că: «Ungaria a fost dintre statele europene de o mărime proporțională cel mai unitar și mai centralizat stat; despre aceasta să poate convinge ori care ar răsfoi un atlas istoric din evul mediu. Aceasta unitate să datează încă de pe timpul sosirei Ungurilor aici.» Cu câtă miraculositate vorbește despre aceasta putere de stat încă în seclul al XII-lea și marele bărbat al statului germân: episcopul Otto Freisingi, care de alteum persecută pe unguri?! Și chiar atunci, când Germania trebuia să-și folosască puterile pentru unitatea statului, ea le lângezește acelea pentru pofta zădarnică a uniunii italiene.

Monarhia principelui Árpád și a succesorilor primului rege a fost din lăuntru puternică, car în afară energică. Așadară nu e mirare că ea înerezându-se în puterile proprii, nu a început îndată după descălecarea a accepta reformele esterne. Și nu aceste reforme au adus succesorii în relațiuni mai pacinice cu Europa. Sêngură religiunea e aceea, care au iubit-o ei mai mult dintre toate năzuințele mai nobile a-le societăței europene, pentrucă altceva nu au acceptat, decât numai cecace a corespons gustului lor. Poporul maghiar — la sosirea aici — a fost asfel organizat atât în privința socială cât și

militară, încât s'a potut acomoda foarte ușor apucăturilor europene, deși el s'a constituit fără cunoștința aceleia. Germeniile instituțiilor lor de iobăgie, nobilitate și suveranitate, i-au adus cu sine din călătorie. Conceptul de proprietate privată l'a definit mai amănunțit St. Ștefan, dară aici în Ungaria nu la împatriat densul. Societățile nu s'au născut în urma mandatelor; ci ca chaos babilonic urmează din aceea, că în 14 August 1000 Ungurii s'au întors la odihnă ca asiatici și în 15 demineața s'au scoală ca europeni civilizați! Înțelepțirea St. Ștefan, ca și a ori cărei legislațiuni, a constat din aceea, că el 's'a tras samă de geniul național.

Forma edificiului lui s'a schimbat, materia aceleia însă a rămas tot una. Ca însă aceasta asemănare să corespundă și realității, amintim, că nice în edificările proprii zisă nu a purces după străinătate; biserica din Alba-regală s'a provăzut-o cu 4 turnuri fundamentali, abătându-să astfel dela stilul bazilic îndatinat. Din viața publică a Europei a interesat pre St. Ștefan în primă linie: *religiunea*. Din admonițiile lui adresate fiului său — principelui Imre, — Iulius Pauler arată, că «*Ștefan a fost aderentul și luptătorul celor mai înaintate principii.*»

»Întru câtva el a propăgat și principii de alui Grigoriu al VII. încă înainte nașterii aceleia.» Fiindcă el a ținut de cea mai ponderoasă afacere a sa: apărarea și lățirea credinței — apostolice — catolicească, așadară el s'a plecat mai ales principiilor bisericesti, decât celor politice. De aci să esplică, că el s'a îndreptat pentru obținerea potestății supreme a manierei europene nu la Împăratul Greciei sau Germano-roman, ci directo la papa.

Prima perioadă a convertățiunii în Ungaria a decurs fără ca vre-un convertător să fi suferit martiriu. Mai târziu St. Gellért a căzut jertfă nu intratăta religioasă, ca furoarei partidelor politice. Pre cât de ușor s'au alăturat națiunea la religioasă catolică pe atât de greu s'a învoit la acceptarea și validarea principiilor politice și sociale ale apusului.

Nu s'a apucat laocom a-lo aștopta, dar le-a învățat pre încetul, fără a s'au desbina vecinic de tradițiunile străvechi. A imitat, dar criticând, că cât de puțin a fost această manieră în opoziție și cu creștinismul și-și cu principiile vestului, s'au vede din exemplele St. Gellért și a preoției lui contemporane. Marele episcop al Csanádului a admoniat cu cuvinte pătrunzătoare pânăla rărunchi, pro Samuel Aba, care cocheta cu păgânismul, dar care totuși a rămas fidel creștinismului. Preoții, cari în mare parte erau streini dar creștini, s'au alăturat la cauzele naționale. Pe atunci în mișcările politice și mai târziu sub Béla I. au accentuat și ducii cauza restituirii religioasă păgâne, dar nu cu destulă serioșitate. Neîndestulirea cu stările politice și sociale s'a descoperit publice în mai multe rânduri per ecutarea față de străini a rămas în întreg decursul istoriei Maghiarilor, — creștinismul însă a rămas în venerațiune completă. Ludovic cel Mare s'a formulat politica în Sud-ost astfel, ca să s'au apropia mai tare de centrul vietei de stat maghiare, și să străforme religioasă greco-orientală în: *catolică*. Creștinătatea a fost o organizațiune uimitoare, care nu au putut-o înțelege ușor Maghiarilor, dupăce ei nu au fost conturbați nice când în societatea. Aceasta mai mult s'a ținut de ierarhia, cărei-a ia stat în interes a-și câștiga prin întărirea creștinismului toate avantajele, cari și le-a fost cluptat în vest.

Creștinătatea a influențat la tot cazul asupra constituțiunii cetățenești. Primii paragrafi au rămas superflui și nu au pătuns în esența lucrului.

De aci vino că St. Ștefan nu s'au început activitatea cu orduri și crearea administrațiunii stricte, ci a început la aplanarea divergențelor celor mai momentuoasă față de creștinătatea cea nouă și păgânismul cel vechi al Maghiarilor. El a lucrat pentru o instituțiune, care a luat-o sub patronagiul său și care a voit a-o generalisa în toată țara deși n'a intenționat a-o introduce în fiecare supus al său doodată; această a fost *creștină-*

atea. Acaasta instituțiune a fost una din acelea, care a străformat ori a fost chemată a străforma modul de cugetare al popoarelor europene și cu acesta: întregă subsistența de stat și socială.

Evul mediu se începe cu proclamarea creștinismului. În anul 1000 acceptază Silvestru II. pre poporul maghiar în șirul marelui familii creștine, ear în 5 August al aceluia an, poporul să decheară a fi membru al acelei familii. El a și devenit membru în toată întregitatea sa, în decurs de un secol. Aceasta hotărâre a lor a avut de efect, că națiune a scăpat de poziția lor izolată.

Relațiunile lor internaționale însă ia amărit în primul secol al creștinismului nu numai odată, așa d. c. năzuința Germanilor ca să creze din Ungaria un stat feudal; de altă parte ei au devenit creștini chiar atunci, când în Europa s'a fost creat un anumit spirit public.

Renoirea Imperiului roman vestic nu a dărimat zidul despărțitor al popoarelor; din contră la acesta au lucrat cu rezultat spiritul nou ce să revărsa din Clugni și mai ales principiul reșebelilor cruciate. Patria lor, în urma poziției ei geografice, n'a putut fi eschisă dela mișcările cari au întrunit toate popoarele europene spre un scop; și Maghiarii,

cari în evul trecut au devastat atâta ținuturi frumoase ale Europei numai ca să poată câștiga tesauri și prăzi: încă s'au luptat pentru acel principiu.

Instituțiunile cavalerimci deși au detras încâtva din sântământul Francesilor, Italicilor și Germanilor, totuși li s'a recunoscut individualitatea și întregitatea.

Stul Ștefan ca vizitator al școlilor arabice — decorat deja de Silvestru al II-lea cu coronă — fundează în Vesprem școala principală; și precând cu aceasta el previne altor state de mai înainte creștine, dorește totodată bunăoară ca-și Carol cel Mare a împatria toate ideile bune aduse din occident.

Cu un cuvânt proclamarea creștinătății, la care nice au cugetat Maghiarii în timpul imperiului Hun și Avar, — ear în timpul micelor principate nice că au putut cugeta — a condus națiunea maghiară la »*medias res*» fiind mai târziu copleșită de principiile evului mediu.

Dacă sunt dară, cari pot calcula începerea evului mediu european dela un an hotărât dela 776 ori 800 noi începutul evului mediu al Ungariei fundate în 895 încă îl putem pune cu toată securitatea și precisiunea la anul 1000.

Dr. Al. Márki.

DIN POEZII UNGUREȘTI.

I.

VISURILE VIOAREI.

(Az ibolya álmai. De Mihaiu Tompa.)

Ah, eu floare micuță cât sum nefericită!
 Trăiesc neobservată cu inimă cernită;
 Zefirul nu m'adie, ear raza nu-mi lucește,
 Din sbor fluturul încă mă tot desprețuește.
 Privesc câte odată l'albastrul ceriu de sus,
 Ce mândrele colori pe mine drag el a pus.
 Să întind de asupra-mi câte-o neagră creangă,
 Și-mi stă de veci în cale mai tot felul de iarbă.

Nici lumea cea frumoasă nu pot s'o privesc eu,
Ah, eu nefericită-s și jelnică-s mereu.

Așa 'și plângea ei soartea micuța de vioară,
În sara cea mai lină din dulcea primăvară,
Și- apoi invidioasă privea cu-a ei gândiri
La crini și la garofe, la mândri trandafiri.
Pe a ceriului boltă luna se arădică,
Fantasiează multe a noastră floritică.
Suav atinge boarea sub tufă a ei față
Vibrează peste dânsa plăcut a nopții ceață.
În urmă ea adoarme gândindu-să mereu:
Ah, dacă ași fi în lume suav trandafir eu!

Al ei vis se 'mplinise. În vis ea trandafir
Făcutu-s'a și pe un deal se recore 'n zefir.
Venit'au fluturașii în sbor și-o sălutau,
Ear vânturile line cu drag îi tot șiopteau.
Naintea ei se 'ntinde un câmp mult încântat,
De-asupra ei sta ceriul cel specios ornat.
Revarsă-se pe dânsa razele aurie,
Cu o grațiositate și cu o bucurie.
Îș legănează vesel cu multă desfătare
În aerul cel liber ea ramurile sale.
Ferice apoi grăise cea floare 'n cetișor,
Vězându-și a ei frunze, a ei flori- spini cu dor:
«Mă adoarnă flori și frunză, scutită-s de spini eu;
Frumsețe, tinerețe, cu mine sunt mereu!»
Dar nu mult pe-aste locuri privești numai de-odată
Că nori negri s'alungă și a durdui nu 'nceată,
Torrentul cel de ploaie eat' cade necurmat;
A floarei frunzișoare de tot s'au despicat.
Acuș urlă crivețul, sermana floritică
Cu capul abătută stă 'n pulbere cu frică.
Ferice a sale visuri ea cât le-au țesut:
Și eat' că tânăreața, frumseța și a pierdut!
Cotor e dâns' acuma, murit'au dar trăiește,
A sa mrege un paingen de ea și-o 'npletește;
Ci eaca se deșteaptă și vede că-a visat...
Că nu-s eu trandafir, ce bine!... a eschiămat!

Liniste se făcuse, luna ear s'a ivit,
Fantasiile pe ea de nou o-au copleșit.
Ah, câmpul e sălbatic, atât de delăsat!

În grădină avere aş cu traiu mai delicat:
 Aici e grige mare, de mâni sêrguincioase
 Fidelă ești nutrită, se crești tare frumoasă.
 Cea volbură purpură cât e de fericită.
 Pê arbore stă dênsa în veci învêtită.
 De vin urite vânturi ea sê improptește...
 Viora când adoarne astfel de gând gândește.

În volbură schimbată stă dênsa deci acuma,
 De-un ulm încopciată, tot veselă într'una,
 Căci suleget e ulmul, de vânturi nici că-i pasă,
 Sê vie ori ce têmpuri, fortune viforoase.
 Și ea e fericită! de florea care-i cade
 Nu prea suspină dênsa, dorul nu o prea arde.
 Veniva aurora și ear i va aduce
 În loc de una peste o sută de flori mice.
 Dar' eată că de-odată auzi tot cu flori
 Cum tună ceriul și umblă cei fulgeri printre nori.
 O clipă... și un trăsnet s'aude că a lovit,
 Rupe și mistuește focul cel mult cumplit.
 De flacări prăbușit e cel ulm jos la pământ,
 Nimică nu rămase din el cu un cuvânt.
 Sermana floriceică! a ei viță sê perde,
 În flacări arde... dar că-i vis ea în urmă vede.
 Și suspinând în sine grăit-a tot mereu:
 Ah, câtă fericire, că nu-s volbură eu.

A treia oră sara de noa a mai descins,
 Fantasiile ear pê floare o-au cuprins.
 Sub tufă viorica acuma cu suspin
 Dorea cu multă ardoare sê fie și ea crin.
 Sê te sui sus nu-i bine în lume 'n veci nici când.
 Căci acolo te cearcă tot fulgeri pe rënd...
 Aici jos ești scutită, nu știi nici când de chin.
 Sê fiu, sê fiu o Doamne și eu un mândru crin.

Așa a fost. În visuri sê și vedea pre sine
 Că ea-i bel crin cum numai poți vedea 'n grădine.
 Nu sê pre 'nalță dênsa mult preste alte flori,
 Dar razele le vede și-a ceriului comori;
 Și astfel transformată, făloasă cu-al ei nume
 Sê simte mai ferice ca ori și care 'n lume!
 Cum nu? când ori ce farmec, plăceri încântătoare,
 Și cât profum, delicii, sê află aici, sub soare,

Câtă frumseață dragă cea primăvară dulce
 În o fragedă floare e în stare a aduce:
 Sunt concentrate 'ntr'una, în frumoșelul crin,
 Ce trufaș și ferice trăiește făr' suspin.

În grădină veniră trei bele fetișoare,
 Priveau cu o plăcere la fiecare floare,
 O fică bălăioară grăiește 'n urmă lin:
 Ah, cât de drăgălaș e acest frumoșel crin!
 Să-l rupem dară!... dânsa atât era de tristă
 Când auzea că cele trei fete cum cuvântă.
 Așa se scurse al ei traiu, făr sunet lăcrima,
 De să deschidea ușa: de loc ea tremura.

În grădină — apoi vine — o femeie tot în gele,
 A ei gene scăldate sunt trist în lăcrimele,
 Garofe și malvine și rozmarin își rupsă,
 Și frânt a fost chiar crinul ce 'n braț cu dânsa-l dusă.
 În casa ei cea mică ah, ce mai supărare,
 Întinsă o fică moartă eat' jace făr' suflare.
 În mânilor ei dat'au cel crin ce l'a adus,
 Și crinul în dorere, în chinuri e repus.
 Coșciugul să aduce și 'n el stă 'nchis de-odată
 Cel crin din grădinoară și fetița cea moartă.
 Impripă e 'ntunerec... cu mortul... ce fiori!
 Ci eată să arată ah plăpândeles ziori.
 Florica să deșteaptă șoptind dulce mereu:
 Oh mulțemescu-ți Doamne că-s viorică eu!

Mai bine-mi este mie 'n a tufelor recoare;
 Viața mi în liniște modestă să se strecoare;
 Unde mâni ne 'ndurate și ploi mari nu m'ajung,
 Făr' să m'atingă vânturi pe mine trec de-alung.
 M'acopere deci iarbă, tufă cu frunze verzi,
 Las traiul meu să scurgă voios tot în livezi!
 Căci nu vreau să fiu vecinic crin, trandafir de-acum,
 Ci vioară sfioasă și plină de parfum:

II.

COPILUL ÎNGHIȚAT.

(A megfagyott gyermek. De baronul Iosif Esztrös.)

Cine trece târziu noaptea la mormint în pribegire,
 Când a sunat mezul nopții și totul e 'n liniștire?

Un copil orfan e acolo, în inimă necăjit,
Căci mai mult nu se trăzește cea ce pre el l'a iubit.

Pe al mamei sale gliă șede orfanul și plânge:
«Ah, scumpa mea mamă dragă, inima mi de dor se frânge!
Căci decând ești îngropată eu trăiesc cu supărări,
Nu-i acum azi în tot satul cine se-mi deă sărutări.

Nu-i nimeni cine să-mi zică: «te iubesc copilul meu!»
Casa-i goală, soba-i rece, nu mă mai încălzesc eu.
Lângă tine de ce oare nu pot să mă odihnesc?
Erna-i rece, și eu Doamne of, amar și trist trăiesc!»

Orfanul în dureri grele astfel gelnic se bocește,
Și răspuns vântul de iarnă crivețul lui îi mugește.
Tremură de frig copilul, pe chip lacrimile-i stau,
Cu fior privește 'njur, dar toate aici liniște au.

În est' cimitir lin n'află decât numai îngrozire,
Fulgi de nea cad și prin arbori trece vântul în șoptire.
S'ar scula vaiu! dar nu poate langed fără puteri căzând.
Pe mormântul lui amabil el adoarme suspinând.

Și eat' că acum orfelinul fericit se simte bine:
Grigile îl părăsiră; somnu-i dulce de minune.
Încă odată-i mai palpită inima, și în zimbiri
El lin doarme, căci acuma-s stinse alui chinuiri.

A. Pituc.

COROANĂ PENTRU IUBIRE.

(De Maurițiu Jókai.)

Boboteaza.

În timpurile acele era mare noutate
orgoana prin Ardeal, cu deosebire prin
bisoricele calvine nu prea găseai acest
inștrumint numit pentru lauda parintelui
cerese; numai în *Maiosfalău* era una pro
care a comandat'o badea *Grigore Bethlen*
toemai din țara Neamțului pe sama bis-
sericeii din micul orașel. Meșterul Bern-
hard, cel mai de frunte fabricant de or-

goane pro acele vremuri, știind că lucru
să gătește pro sama unei viță din casa
de principo, n'a cruțat osteneală ci a fă-
cut un lucru cum să cade fabricându-
fluerele din alabastru, foii cu pedal din
hârtie groasă aurită și fluerele din față
din argint curat înfrumsățindu-le cu vîrst
aurite și arabește după moda de pr
atunci.

Badea *Grigore Bethlen* avea el dej
biserica lui proprio in fortăreața *Târnave*

În carea de sigur ar fi avut loc frumoasăle orgoane; dară el zise că nu le-a cumpărat spre mândria lui ci spre lauda lui Dumnezeu și așa ajunsă pomposul instrument în biserica calvină reușind cu mare greu a învinge pre sfinția sa parintele *Gernyeszeghi* cărui nu-i convenea a băga fliscoi în sânta biserică și băgând mai mare grijă în capul celor ce au așezat orgoanele în biserică, căci dacă nu ar fi luat țiradele de pre virful fluerei celei mai lungi, nu știu zău cu cum o băga în biserică mititică.

Badea Grigore Bethlen acumia în toată Dumineca venea la biserică de dragul organelor frumoase cu ambe ficle sale de a căror drag apoi vineau toți tinerii din jur la maica biserică pe întrecute. Poți zice că în întreagă varmegia Târnavei biserică mai bine cercetată ca cea din Maișfalău nu era, în care apoi sfinția sa *Gernyeszeghi* ți-i și spăla pre mic și mare, avut și serac fără deosebire de rang sau sex, ți-i șeulea fără crutare mai altecum ca profetul Isaica în vremea lui.

Era în anul 1695 chiar la bobotează când s'au întemplat următoarele în biserică din Maișfalău.

Grigorie Bethlen veni adevă după obiceiul său la biserică cu *Ileana* fica sa cea mai mare, care era deja măritată după *G. Kendefi* în *Bodon* — și lăsându-ș sanialângă gardul bisericii, să băga pre la popă care de regulă îl aștepta, ambi mergeau la biserică și lăsând să între mai întâi popa, ducând de mână pre fica sa, intră și el ocupând loc pre banca colorită frumos.

Întrând popa, numai decât începu a suna orgoana, credincioșii se sculară și cântând un vers lung se pun ear la sêzute, cântând întreg psalmul al 18-lea. Grigore Bethlen încă cânta dinpreună cu cicalalți credincioși fără a întelăsa baremi un șir, și numai atunci să mai răsăfla când organistul cânta figuri de introducție, ear el în aceste minute și își admonia fica care încă tot pre pagina primă cotea în cartea-i de rugăciuni, zicându-i »Dar tu pentru ce nu cânti?»

-- »Și așa sum eu cam slabită ce-o

fi din mine dacă voi sufla și biotul foc eu mai am!»

Gr. Bethlen se întoarsă la cuvintul acesta căci *Ileana* avea datină a-i da atari răspunsuri că vorba cea din urmă tot-de-una era a ei, și totuș pre dânsa o iubea domnu Grigore mai mult, căci ea îi știea mai bine umbla în voic.

Domnul Grigore nu avea mai mult ca patruzeci de ani, scurt în trup și în grumaz, groșolan, părul des do pre cap era cărunt de tot, fruntea tot-de-una încrețită par că tot mereu ar fi mânios pre cineva deși foarte rar se mâniă; avea obiceiul de aș răsuci musteața scurtă, când nu-i placea ceva, ear dacă nu aproba cutare lucru sucind din nas mârăea una din grumaz înbunbându-ș jinorile dolmanului când în o parte, când în alta; ear mânia la el nu ținea decât un minut așa că dacă se mâniă șezind, când se scula nu mai era mânios.

Cântarea s'a finit, urmă predica, sfinția sa parintele *Gernyeszeghi* să urcă pre amvon ear' credincioșii tușind câteva se așezară să asculte predica.

Precum știm sfinția sa avea datină a șculi pre credincioși. Textul Isaiei de azi suna cam astfel:

«Urlă poartă, strigă orașule! căci se apropie ziua înfricoșată a Domnului!»

Oameni albastreau, îngălbineau, Gr. Bethlen învîlindu-se în bunda-i călduroasă se rîzimă în jelt, par' că ar presimți înainte viforul ce să pregătea, numai fața *Ilenei* era liniștită și visătoare, ochii mari vineți nu căutau în fața de marmură a predicătoarei, prin fereastă să strecura razele de adio ale soarelui, peptul îl redică un suspin involuntar, suflotul ei sbura din colo de biserică, din colo de ceriu, sus la Zoitate; — era amorisată.

Preotul astfel își agrăi poporeni:

«Tălharilor, fățarnicilor, mișeilor, păgânurilor, trădătorilor do patrie ce căutați în acest loc sânt?»

«Hm» zise în sine Bethlen, învîlindu-se și mai bine în bundă.

«Cum eutezați a veni înaintea lui Dumnezeu cu mulțimea păcatelor voastre?»

Nu v $\acute{e}$ teme $\acute{t}$ i, do m $\acute{a}$ nia aceluia, a c $\acute{a}$ rui nume il amintese buzele voastre? M $\acute{e}$ uit printre voi $\acute{s}$ i nu v $\acute{e}$ d cinci oameni pentru cari ar cru $\acute{t}$ a Dzeu Sodoma $\acute{s}$ i Gomora! Pretutinden $\acute{i}$ p $\acute{e}$ cat, infior $\acute{a}$ $\acute{t}$ iune $\acute{s}$ i pericolu. V $\acute{e}$ d fiul care suspin $\acute{a}$ dup $\acute{a}$ moartea tat $\acute{a}$ lui seu; v $\acute{e}$ d nevasta care i $\acute{s}$ linguse $\acute{s}$ te b $\acute{a}$ rbatul, ear cu ochii s $\acute{a}$ uit $\acute{a}$ la al $\acute{t}$ ii; v $\acute{e}$ d ruin $\acute{a}$ tori $\acute{i}$ orfanilor cari i $\acute{s}$ c $\acute{a}$ stig $\acute{a}$ bunuri trec $\acute{a}$ toare prin ruina $\acute{r}$ ea fratilor s $\acute{e}$ i.»

«Foarte bine» m $\acute{a}$ r $\acute{a}$ i dl. Grigore, neput $\acute{e}$ ndu-s $\acute{e}$ r $\acute{e}$ bda s $\acute{a}$ nu zic $\acute{a}$ $\acute{s}$ i el ceva in predic $\acute{a}$ dup $\acute{a}$ datin $\acute{a}$.

«Poporul e corupt, blasfemia a r $\acute{e}$ s $\acute{e}$ rit pre tot locul incuib $\acute{a}$ ndu-s $\acute{e}$ in cet $\acute{a}$ ti, ca $\acute{s}$ i in colibe; p $\acute{a}$ n $\acute{a}$ c $\acute{a}$ nd t $\acute{a}$ lharul de r $\acute{i}$ nd fur $\acute{a}$ denari, p $\acute{a}$ n $\acute{a}$ atunci voi magnatilor despoia $\acute{t}$ i $\acute{t}$ ara; v $\acute{e}$ certa $\acute{t}$ i in oficii $\acute{s}$ i din bunul comun v $\acute{e}$ inavuti $\acute{t}$ i; uite in ce bund $\acute{a}$ elegant $\acute{a}$ ni-s $\acute{e}$ arat $\acute{a}$ dl. Adam $\acute{S}$ andor $\acute{s}$ i Dzeu $\acute{s}$ i oamenii $\acute{s}$ tiu c $\acute{a}$ c $\acute{a}$ nd a venit aici a adus doau $\acute{e}$ m $\acute{a}$ rtoage chehe $\acute{s}$ $\acute{e}$. Voi in $\acute{s}$ iv $\acute{e}$ premerge $\acute{t}$ i cu exemple rele, bine, pedepsi $\acute{t}$ i pre uciga $\acute{s}$ ul care a ucis pre cineva, ear voi in $\acute{s}$ iv $\acute{e}$ face $\acute{t}$ i rebel in $\acute{t}$ ar $\acute{a}$ carea putea fi f $\acute{a}$ r $\acute{a}$ de el; vai voau $\acute{e}$! pl $\acute{a}$ ngerea v $\acute{a}$ duvelor $\acute{s}$ i a orfanilor s $\acute{a}$ 'nal $\acute{t}$ a la ceru contra voastr $\acute{a}$!»

«Hm-hm» g $\acute{a}$ ng $\acute{a}$ ni ear dl. Grigore sucindu- $\acute{s}$ i mustea $\acute{t}$ a aspru «bine, pop $\acute{a}$ bine!»

»A $\acute{t}$ i adus in $\acute{t}$ ar $\acute{a}$ turcul, t $\acute{a}$ tarul, curu $\acute{t}$ ul, labon $\acute{t}$ ul, $\acute{s}$ i p $\acute{a}$ n $\acute{a}$ -c $\acute{a}$ nd acela pustie $\acute{s}$ te tot ce poate, stric $\acute{a}$ poporul, arde satele, voi i $\acute{i}$ primi $\acute{t}$ i in satele voastre: $\acute{s}$ i de acolo privi $\acute{t}$ i ruina $\acute{r}$ ea.»

«Hm — asta mie mi-a sunat» zis $\acute{e}$ 'n sine Gr. Bethlen in $\acute{c}$ re $\acute{t}$ ind, din sprincene.

«De $\acute{s}$ i in $\acute{z}$ edar redica $\acute{t}$ i fort $\acute{a}$ re $\acute{t}$ e tari, toate int $\acute{a}$ riturile i $\acute{s}$ pulvere $\acute{s}$ i cenu $\acute{s}$ $\acute{a}$, asupra c $\acute{a}$ ror domn $\acute{u}$ l numai una sufl $\acute{a}$ $\acute{s}$ i in o clip $\acute{a}$ s $\acute{e}$ ruina $\acute{r}$, dar casa redicat $\acute{a}$ pre st $\acute{a}$ nc $\acute{a}$ e in $\acute{c}$ red $\acute{e}$ rea in Dumnez $\acute{u}$, credin $\acute{t}$ a adev $\acute{e}$ rat $\acute{a}$ $\acute{s}$ i voi aceasta credin $\acute{t}$ $\acute{a}$ o despre $\acute{t}$ ui $\acute{t}$ i, negliga $\acute{t}$ i, batjocuri $\acute{t}$ i. Z $\acute{e}$ lul de oarec $\acute{a}$ nd, martirul str $\acute{a}$ bun, nu'l mai affi nic $\acute{a}$ iri. I $\acute{s}$ schimb $\acute{a}$, i $\acute{s}$ vind credin $\acute{t}$ $\acute{a}$ ca oare-ce ruf $\acute{a}$ noau $\acute{a}$, az e catholic, m $\acute{a}$ ne unitar, poim $\acute{a}$ ne ture; care dup $\acute{a}$ cum i $\acute{i}$

vine la $\acute{s}$ ocoteal $\acute{a}$. Uite, Ladislau P $\acute{u}$ sp $\acute{o}$ ki care ascuit $\acute{a}$ cu pietate vorbele lui Dzeu numai in s $\acute{e}$ pt $\acute{a}$ m $\acute{e}$ na trecuta a declarat dl. $\acute{S}$ tefan Ap $\acute{o}$ r c $\acute{a}$ s $\acute{e}$ va face papista $\acute{s}$, ap $\acute{o}$ i $\acute{s}$ i el va avea ceva parte in testament; iac $\acute{a}$ dna lui Mih. L $\acute{a}$ szl $\acute{o}$ $\acute{s}$ i-a trimis ambii copii la Cluj, p $\acute{a}$ r' c $\acute{a}$ aici nu ar avea destul de inv $\acute{e}$ $\acute{t}$ $\acute{a}$ t $\acute{s}$ i acolo sfin $\acute{t}$ ile lor Iesui $\acute{t}$ i le in $\acute{f}$ und $\acute{a}$ busunarelo cu carti de cetit $\acute{s}$ i chipuri; iac $\acute{a}$ Mihoc Mihac strig $\acute{a}$ 'n gur $\acute{a}$ mare c $\acute{a}$ el din fiecare religiune crede c $\acute{a}$ to ceva, din cea israol $\acute{t}$ $\acute{a}$ S $\acute{a}$ mb $\acute{a}$ ta, din cea mohamedan $\acute{a}$ tin $\acute{e}$ rea de mai multe so $\acute{t}$ ii, dar o $\acute{s}$ i avea cl parte din iaduri dup $\acute{a}$ fiecare religiune, nu-s $\acute{e}$ team $\acute{a}$; ba $\acute{s}$ i pre badea Ion Henter il v $\acute{e}$ d aici care converta in $\acute{c}$ $\acute{a}$ cu doau $\acute{e}$ s $\acute{e}$ pt $\acute{a}$ m $\acute{a}$ ni inainte de aceasta ca s $\acute{a}$ s $\acute{e}$ promoveze in oarece oficiu $\acute{s}$ i acum in $\acute{c}$ $\acute{a}$ numai pentru-aceea a venit in casa lui Dzeu ca s $\acute{a}$ admire frum $\acute{s}$ ea ficei lui Grig. Bethlen cu toate c $\acute{a}$ prea sigur poate fi c $\acute{a}$ p $\acute{a}$ n $\acute{a}$ -i lume nu o va conduce la altar.»

«Hm» morm $\acute{a}$ i dl. Grigore, in $\acute{t}$ orc $\acute{a}$ ndu-s $\acute{e}$, «aceea nice eu nu a $\acute{s}$ vrea-o.»

Popa astfel trimetea tr $\acute{a}$ snete in dreapta $\acute{s}$ i in st $\acute{a}$ nga, credin $\acute{t}$ io $\acute{s}$ ii mahni $\acute{t}$ i $\acute{s}$ plecau capetele in jos ear aceia c $\acute{a}$ ror le sunar $\acute{a}$ vorbele nu $\acute{s}$ aflau locul. Singur $\acute{a}$ Ileana nu s $\acute{e}$ interesa de lectiunile preotului; ochii, inima $\acute{s}$ i cugetele ei r $\acute{a}$ -t $\acute{a}$ ceau departe-depart $\acute{e}$, din colo de c $\acute{a}$ mpul acoperit cu neua, la p $\acute{a}$ rintele atotputernic unde lumea are prim $\acute{a}$ v $\acute{a}$ ra vecinic $\acute{a}$ in speran $\acute{t}$ a amorului. Lini $\acute{s}$ tea fe $\acute{t}$ ei sale in $\acute{g}$ ere $\acute{s}$ ti nu o conturba nice vorbele lui Gernyeszeghi, nici admirarea lui Ion Henter.

»Vai voau $\acute{e}$, vai Ardealului!» continu $\acute{a}$ preotul «va veni Dl. cu biciul s $\acute{e}$ u $\acute{s}$ i v $\acute{e}$ va bate; va veni ziua de ap $\acute{o}$ i $\acute{s}$ i nu va mai avea sf $\acute{e}$ rsit. Au nu s $\acute{a}$ cl $\acute{a}$ tin $\acute{a}$ min $\acute{t}$ ii de groaza p $\acute{e}$ catelor voastre? tresnete $\acute{s}$ i tunete viforoas $\acute{e}$ in ziua de Cr $\acute{a}$ ciun nu-s oare admoni $\acute{t}$ iunea Atotputernicului in $\acute{d}$ reptat $\acute{a}$ c $\acute{a}$ tr $\acute{a}$ voi? povoiurilo cari duc in $\acute{t}$ regi, l $\acute{a}$ custele, cari pustiese tot ce-i verde, nu prevestese oare aceea c $\acute{a}$ vo $\acute{t}$ i fi ster $\acute{s}$ i de pro fa $\acute{t}$ a p $\acute{a}$ m $\acute{e}$ ntului $\acute{s}$ i nice numelo nu o s $\acute{a}$ v $\acute{e}$ r $\acute{e}$ m $\acute{a}$ o in $\acute{t}$ ara aceasta? Vai voau $\acute{e}$ cari vo $\acute{t}$ i fi bl $\acute{a}$ st $\acute{o}$ ma $\acute{t}$ i de in $\acute{s}$ u $\acute{s}$

nepoții voștrii dar' vai și vai nepoților pre cari li ruinează părinții lor! V'am văzut eu pro voi la înmormântarea ultimului principe. Nime nu a plâns dintro voi; mai mulți și-au pus mânilo la olaltă și-au rugat; dar' nu pentru sufletul celui mort, ei mulțămia lui Dzeu că l'a luat.»

«Hm, aceasta cară-i a mea, cară!» zisă Bethlen ne mai având stare în locul unde șădea.

«Co e drept mortul fu un om slab, ușuratic, bețiv, care cu capul plin făcu multe nebunii; dară fu omul nostru și chiar pentru aceea fu pagubă a-se bucura cineva de moartea lui, căci puteți ști că altă îngropăciune de principe nu o mai fi în Ardeal! Asta fu cea mai de pro urmă!»

«Aceasta nu-i drept!» strigă Grig. Bethlen ne mai putându-se răbda și trântindu-ș cușma dinaintea sa. «La aceea dta dle Gernyeszeghi nu te pricepi!»

Preotul cu capul rēdicat privind măreț cătră revoltant, rēdicând trei degeto 'n sus zisă: «Aiei Dzeu vorbește!»

Grig. Bethlen viindu-și ear' la sine și văzind că ce a făcut nu a făcut bine, și aranjându-și toalita, iș ocupă ear' locul: «bine-i continuă nmai părinte!»

Preotul admoniind încă odată poporul, recomându-i coregere, il mângăia cu promiterea ertărei păcatelor.

»Tineți-vē credința că și aceea v'a ținea pre voi; iubiți-vē patria, atunci de sigur veți trăi; promiteți sērbătorește că: Dumnezū și Patria vor fi mai scumpe înaintea voastră decât ori-ce bun pre lume, și cu acest propus veniți la masa Domnului, căci caro sē împărtășește de cele sfinte fără aceasta, moarte mânăncă și blăstēm bea!»

După aceste frumoasă admonieri ear rēsună orgoana, după dreptato: poeșio; și credincioșii în ordine frumoasă sē apropriară de masa acoperită de o pânzătură cusută de ficole lui Grig. Bothlen pro caro era pāno și vin, simbolul sfințeniei. Mai întâi veneau bărbații cari săbiile le-au așezat lângă ușa bisericii; Gernyeszeghi, părintele adese-ori iș trăgea în dērept cana întinsă când sē in-

tindea cineva după ea cu mâna stângă spunându-i așa nește vorbe aspre par' că ar cunoaște toate păcatele unui fiecărui și nu un făcător de rele s'a cores în urma lecțiunilor sale.

Când toți bărbații au trecut, urmează muorilo. Mai întâi câteva matrone mai bătrine din familiile nobile din oraș, în bunde frumoasă cu copeii de argint, cu concieri înalte și cărți de rugăciuni groasă, au tăetura aurită la mână. Acum urma o fată subțirică la masa Domnului, asupra careia erau îndreptați ochii tuturor: ficia lui Grig. Bethlen, Ileana, care cu cea mai mare pietate primi trupul Domnului.

«Dumnezū îți implincască pofta inimii!» zisă cu blândeată preotul și fața iș perdu espresiunea-i mâniaoasă pre un moment.

Ileana, sē ruga mult înaintea mesei dlui și suspinele sale esprimeau pofta nemăratelor simțuri fără nume; dar avea presimțuri groasnice cari nu erau încă formate ca cugetări și din cari numai acel spirit mare e în stare a ceti ceva, care pricepe și plânsul unui copil.

În momentul când Ileana depusē potirul, să născu un tumult groaznic în ușa bisericii, copii și fete spăriate năvăleau în biserică strigând de spaimă și sărind preste bance sē 'nceceau a sē urca pre galerie sau feresti.

»Ce-i acolo?» strigă în ton puternic preotul cu glas puternic, dar de-odată apāru la spatele tumultului de femei și copii cari sē grămădeau la olaltă, un urs foarte mare care cu sărituri postolane merse de-a-dreptul la masa Domnului.

«Doamne ajută'm!» strigă Ileana, carea de frică nici nu sē putea mișca din loc.

Ursul abea era de câteva urme de fată, ear poporul în spaima sa iș uită de dēnsa, când cu o săritură eși Grig. Bethlen din scaunul său și cu o lovitură puternică în timpla ursului il luă de urechi și țipându-l pre spate la pământ incoptu a sē bate cu el.

Ileana, văzind pre tatăl său în brâncile ursului, schimbând fețe, perzōndu-și puterea căzu pre o bancă ce era la spate.

«Nu te teme domnișoară!» strigă la spate un glas puternic mueresc și facându-ș' loc cu coatele, apăru o sēcueancă sdravēnă carea luând-o în brațe grăbi cu ea la orgoane cari erau deschilinite prin o îngrăditură.

«Dați-mi un cutit» strigă Grig. Bethlen care încă tot numai sîngur sē lupta cu ursul, a cărui grumaz îl apăsa cu genunchiul ear urechile i-le întindea sdravēn. «Mergeți după sabiă, în ușa bisericii mi-a rămas.»

«Dar' în casa lui Dzău nu vom ucide!» strigă părintele Gernyeszeghi și suflcându-și măneca vestmintelui grăbi la Bethlen: «Trēbue scos afară ursul și acolo ucis.»

Și apucându-sē ambii de bunda oaspelui nechemat îl trasēră de urechi afară, unde mulțimea carea își venise în ori îl ucisē.

Astfel ne întēmplări nu erau nou-tăți în Ardeal cā urșii, cari prea adese sē arătau și ziua prē amez, fugēnd în biserică sē sguleau în vre-un colț și fără de a sē opune sē lāsau ucis, de unde pe-popul credea aceasta drept ceva profetie, ear' sortea așa vru cā aceste profēții de regulă s'au realizat.

Preotul și Gr. Bethlen s'au rentors în biserică și primul așa cum era, cu mănecile suflcate oprindu-sē în mijlocul multimei de cāt care era mai înalt cu un cap zisē:

«Iacă, însuș animalele sēlbactice sē pleacă înaintea tronului dzeesc!» »Astfel va da Dzēu în mână dreptilor pre toți inimicii acelora!»

Preotul cu brațul puternic îndreptat spre ceriu, stă ca un profet înaintea mulțimei și acompaniet de sunetele asurzitoare ale orgoanei începură puternic a cānta:

«Mărire ție...»

Încă nice o dată nu au cāntat acca-sta melodie cu un foc așa mare ca astăz.

Visite tārzie.

Soarele apunea, pre cāmpul acoperit cu neua sēlāsară neguri groasē și

friguroasē. Pre turnurile cetățuicci de pre Tērnavă mai selipeau încă coperișele de tinichea sub lumina roșietică a soarelu; apunētor, ear orizontul părea jur-împrejur oare-cum încunjurat de o umbră violetă-cenușie din a cărei coloare sură ni-sē arătau tūrțurii selicipioși ai pădurilor departate ca nește bereuri arginție. Arborii clătănători erau încunjurați de o ceată de corbi cari sburau în aer făcēnd sgomot cu glasul lor cobitor, prin suflăturile de neua fugea cāte un lup care sē oprea din când în când urlānd puternic, sau tăvāindu-sē în neua par' cā nu ar putea de cald, ear aerul era plin de fulgi de neua ce selipeau ca mii și mii de ace.

În negura aceasta sură sē aude din depărtare sunetul unei sanii, ear pre ghiata Tērnavei vedem o sania trasă de trei cai muntenești lunecānd cu iuțală. Căii fume-gau de osteneală, în sania ședeau doi bārbați înbondoriți în bunde călduroasē de lup pre a căror mustețe frigul groaznic lipise aburul respirat în formă de sloi de ghiată, tot din aceasta causă li e alb tot firul de pēr. Pre capra pocnea din biciul covrigat un cucier ear, căii aprigi trāgeau sania de par' cā sbura; ear negrul scobit la cārma saniei tremura. Cei din sania vorbesc ceva dar vorba nu li-se aude de sgomotul ce-l face sania.

Fiind-cā Tārnavă face o cārnitură la bisericuță, din causa grāmezilor de ghiată sania fu nevoită a sui pre țērmurul înalt și aș continua acolo calea. Când apăru sania sus pre țērmure unul dintre doi cālăreți ce veniau îndereptul saniei observāndu-o își trasă cu mare putere frēnele calului oprindu-l în loc.

«Sē stām puțin Tomă, nu mi-ar plăce sē mē mai întālnesc cu cineva aicea» zisă el cātră celalalt cālăreț și sārind de pre cal își făcu de lucru la șea.

Cālărețul sē vodea a fi om foarte tînēr pre față nice semne de musteață, dar' în căutătură avea ceva seriositate moroasă pre carea față-i plină de viață nu o putea ascunde. Trupul sprinten dar sūnātos era învălīt în un dolman vēnăt cu tivituri simple, pre umer era aruncată o mantă scurtă din pole de urs tînēr

prinsă cu cătărame de aramă la gât, pre cap avea o pălărie simplă de astracan cu donuș pene, de a stînga sîmbia de oțel fără de ornamente, numai nobilul cal arab ce-l călărea îl trada că-i ceva viță de domn.

Companionul său un sărvitor bătrîn cu părul creț dar cărunt, mantaua purtată trada că de mulți ani face serviciu stăpînului ei; precum și desul contact ce-l avea cu șuba întoarsă cu părul în afară. La stînga avea sabie mare cu toc de aramă ear calul era ardolonesc.

«Nice nu ar fi bine o ne 'ntâlni cu aceștia» răspunsă sărvitoriul. «Acesta-i Mih. Bánffy — îl cunosc de pre cai — pre a cărui unchi fie ertatul principe îl decapită cu mâna unui hoheriu de țigan.»

Tînărul suspină greu.

«Atunci, acolo ai fost?»

«Baremi de aș fi fost. Acuma poate altecum ar sta treburile. Când a subscris p principele sentința de moarte, Ladislau Csáky sări în șea și aleargă la Beclean unde era Bánffy și nevastă sa prinși; principesa știind aceasta grăbi la principe și aruncându-i-se la picioare strigă: «tu blăstematule tu, nu lăsa să se verse sângele celui nevinovat» și nu'l lăsa din loc până nu esopera grația pentru cel judecat; noi numai decât ne-am aruncat pre cai și am alergat cu grația și — la cas de am fi întărzat, — cu un vig de barșon ca lepedeu pentru mort; doi cai au căzut sub noi până la fortăreața Becleanului și totuși numai lepedeul l'am putut întrăbuința; de atunci de două ori a trăsnit în cetatea Beclemului, de aici încă să vede ca un turn e mai scurt ca celalalt car' unde e Bánffy îngropat, în toată primăvara isvorește sânge din zămînt.»

«Așa că principele fu un om crudel?» întrebă tînărul după o pauză melancolică.

«Ba nu Zău acela; eu l'am cunoscut, căci de cînd era copil tot pre el l'am servit; până a fost tînăr, chiar așa era de blînd săracul ca măriia ta, îi plăcea știința, era voinic, bun la inimă, obagii îl iubeau ca pre un părinte și

nevastă-sa. Anna cea bună, așa trăca de bino cu el ca un inger. Căt ce a ajuns de principe, l'au încunjurat sfătuitori răi, l'au amestecat în beutură și cînd era cu capul plin îl seduceau la ori-și-ce; dacă erau mînioși pro cutaro om avut, formau ligă contra lui și îi răpoau averea; în urmă principesa îi luă inelul de sigil și de cîte ori subscrisa el cu capul plin judecată de moarte pro sama a-lor 5-6 oameni, ea numai decât le da grație. A doua zi bietul principe îi și mulțamea că nu l'a lăsat să verse sânge nevinovat!»

«Îi fu inger păzitor și tot nu fu bine!»

«D'apoi încă după-ce muri buna doamnă, ce necăs ora pre capul nostru principele. Beleau poporul în numele lui, ba în fine l'au belit și pre el astfel: că la bătrînețe nebuni de frică că nu va avea ce să mănânce. Dar' ce-ți vorbesc eu mării tale lucruri cari le știi de mii de ori mai bine ca mine!»

«Le ascult bueros. Acei cari is în jurul meu nu știu decât a-se linguși și a minți, cînd voesc a auzi adevăr atunci vorbesc cu tine!»

«Sărmanul domn Mihail Apafi!» continuă sărvitoriul suspinînd »până trăia mulii îl mai plîngeau, cînd muri: nime nu l'a mai plîns!»

»Acesta-i soartea principilor!»

«Nu putem porni și noi magnificență? zîsă Toma dînd altă temă vorbirii »căci sania e destul de depărtată!»

»Nu mă magnifica!» zîsă tînărul mîhnit.

«Ei! acum nime nu ne aude!»

«Dar' eu încă nu vreau s'o aud. — Trebuie să întrecem pre cei din sania, ei merg de-a lungul Tîrnavei, noi s'o tăiem de-a dreptul cătră turnul fortăreței, ajungem mai iute decât dînsii. Înștiințat-ai dta pre dșoară ca eu vin?»

«Da, dar buna dșoară mult timp nu s'e învoi că să v'e întelniți numai amîndoi sînguri, în urmă totuș s'a învoit a te primi în turnul din spre apus dar' numai pre foarte scurt timp.»

«Numai trei cuvinte și mă 'ntore.»

«Încă în cast' noapte? Po frigul esta?»

«Nu i-e frig celui ce iubește, moșule, tu până atunci bagă-te în o crâjma și te încălzește!»

* * *

Gr. Bethlen după cele ce avură loc în biserică căpeta o voie deosebită. Mergând acasă dusă cu el și pre peot care afară de biserică era un om foarte de petrecere, acasă lasă să facă foc sdravên și abia își încăpea în piele da voea cea bună ce avea.

«Așa te-ai uitat sfinția ta dle Gernyeszeghi, de aspru pre mine din predicător de gândea că erai gata să 'm arunci biblia 'n cap!» începu bătrînul acățându-se de preot.

«Încălete luai învățătura cu tolecriul!» răspunse glumind preotul.

Între glumele aceste intra Ileana care și acum era tot palidă de spaima ce o cuprinsese, în mână avea o sticlută cu ceva balsam miraculos cu care vinea să ungră o sgărietură ce primi tatăl ei la mâna dreaptă în lupta cu ursul. Dl. Grigore nici nu băga samă așa nimicuri, mai altfel de rane capeta omul la vânătoare, dar apoi în bătălie, cu toate aceste privea surizând cu îndestulire cum îi lega mâna fca îngrijată, care înghenunchind pre perinuța de picioare sărută mâna rănită apoi ungându-o cu balsam, o leagă și ear o sărută.

«Vezi, vezi!» zisă bătrînul cu dragoste »dacă ai avea tu un amores, aceasta nu s'ar fi întemplat, el trebuia să sară întru apărarea ta. Ei! ce mai tinerime avem noi astăzi, stau și se uitau cum me trânteam eu și părintele cu ursul.»

«Ce șod, acum. a doaua-oară voi a mă sfirtica ursul! zisă Ileana cu fața înnorată.

«A doua-oară!» întrebă Grigore uimit «tu despre asta nice nu mi-ai spus, când? unde?»

Ileana părea a fi în perplesitate. Par' că îi părea rău de vorba scăpată din gură și bucuroasă nu ar fi răspuns la întrebarea tatălui său care de sigur că trăgea după sine întrebări noauē.

«Ei! și pentru ce taci?» întrebă Gri-

gore întorcând fața copilei carea roșise până la urechi spre dinsul.

«În toamna trecută» începu fetița în un ton nesigur «când fu-i în Almakerék la mătușa, ne-am rătăcit cu Magdalena în pădure. Deja însă și noi tot mai afund ne rătăcirăm în dosot, când de-odată auzim în depărtare sunetul unui corn de vênat; de spaimă începurăm a merge în direcțiunea acea când de-odată răsare înaintea noastră un animal urit, despre care eram în firmă credință că-i dracul — de-ore-ce eu urs nu văzuse-i nice odată — și începui a striga de frică. Sălbaticul animal observându-ne începu a-se apropia spre noi. «Fugi dsoară strigă Magdalena, până atunci cu mă pun jos și dta scapi până ce isprăvește el cu mine!» Cu vorbele acele ea se aruncă la pământ, dar de frică nu putui fugi ci trăgându-mă lângă un arbore bortos, privii; merse ursul la Magdalene, o pipăi cu laba, îi miroși fața, dar văzînd că nu mișcă, căută mărăind înprejur să mă afla pe mine Eram în agonia morții de frică. În acest moment ear răsună cornul vânătoresc și din deset răsări un călăreț tînăr pre un cal negru aprig și frumos; eu nu mă mai putui răbda ci strigai de frică, călărețul lovind ursul ce să rēdica spre el drept în frunte așa de puternic că acela se rostogoli; într'un moment grăbi la mine carea eram căzută jos ametită total și luându-mă cu Magdalena pe sus m'a dus la un părēu apropiat unde mă adusēră la sine stropindu-mă cu apă rece. Nice odată n'am avut cutezarea a țio spune aceasta ție.»

«Hm! o se te mai las eu pre tine și de altă dată sîngură n'ai grijă. Dar continuă, cum s'a sfērșit lucrul?»

Ileana roși și mai tare.

«Ei, pentru ce nu cutezi a continua? Doar' ai dat o sărutare cavalerului pentru-că ți-a mântuit viața și de aceea te rușinezi?»

«O nu tată dragă!»

«Baremi că Zēu o-ar fi meritat. Sau doar' nu a fost destul de frumos?»

«Ba, da, fața, ținuta-i sdravênă și nobilă, ochii fulgorători dar totuși blânzi.»

«Și tu ai avut timp a-lă observa toate aceste? Dar' spune cum ai ajuns acasă! Ei, pentru-co taci? Vino 'ncoace, șezi colea lângă mine, popa doarme, mie 'mi poți spune totul, nu te voi trada nimărui. Ei, și?»

Ileana continua șoptind și oprindu-să din când în când, în vorbire:

«Abia mă țineau picioarele, cavalerul 'mi pusă la dispozițiune calul, eram ostenită și pentru-aceea mă urcai pe dânsul, cavalerul îl conducea de frâu. Dar' calul ora foarte aprig, calca aspră, șeaua nu ora pentru dame și ora cât p'ac să cad de pre el!»

«Ei, și? și?»

«Ei, apoi cavalerul fu silit a-să urca și el pre cal și luându-mă în braț mă adusă astfel acasă.»

Zicând asta Ileana își ascunsă capul la sânul părintelui ei, ear Grigore crupsă în un ris iovial.

«Ha-ha-ha! tu ești chiar amorisată în el. Cum îl chiamă pre cavaler?»

»Nu știu.«

»Împosibil. Nu l'ai întrebat?»

»N'am cutezat, fără Magdalena știea dela tatăl ei că tînărul e la curtea principelui.»

»Aha! Adecă am știricit după el!»

»Și că îl chiamă Mihăil.»

«Ei, după numole acesta, ușor îl vom cunoaște, par' că n'ar fi în Ardeal atâta Mihăilă, câte mere pădurește. Dar' atâta vei fi știind despre el că maghiar-e, nobil-e?»

«Nobil — dar' sărac!»

«Ce are de-a face. Badea Kendefi încă nu e avut, totuș luă pre Catifa, nu'm dau ou fata pentru bani ori pentru cămila ca cercheșii, ci pentru iubire curată. În ziua de azi și așa nimic nu-i sigur în mâna ungurului ardolean decât sabia.»

Ileană ne-putându-ș exprima bucuria, săruta mânilor tatălui ei, tratând prin aceasta iubirea cea mare co nutrește față de el, și mișcată până din colo, poftind noapte bună bătrînului să retrasă în chilia-i de dormit.

Bătrînul încă nu ora somnoros și strigă cătră prootul, care făcea la mătă-

nii lângă cuptor: «Ei bino părinte! Is în ovăs cail?»

«Nu dorm eu» răspunsă preotul «numai nu am voit a conturba în convorbirea-vă plăcută lui Dumnezeu. Dta dle Grigore, nu ești așa nobun ca alți părinți cari coarcă rang și averi pre sama ficei lor și nu viață fericită»

Popa nostru chiar voea a ținea o vorbire frumoasă lungă asupra cestiunii presente, dar' nu apucă nice a-o începe, căci lovituri puternice în boarta fortăreței anunțau sosirea de oaspeți, în urma căru șgomot, toți câinii dlui Bethlen au sări prin ocol, culină și de pre unde erau așezați făcând un urlat grozav în urma căruia începure a bate și ogarii favoriți, cari erau întinș prin chilii, unul fugind la ușe fluturând din coadă, altul punându-ș labele pre fereastră bătea sdraven, și ceilalți încă începure a face șgomot prin toate unghetele — erau vre-o doispezece — părintele nu'ș da rînd a-i opri cu nenumărate «tuchi», dar când liniștea doi-trei, a patrulea începee iareș de sub divan.

În urmă să auzi cărțitul porții, câinii toți să repeziră spre poartă prin care intră repede o sania care oprindu-să nu preste mult auzirăm pașii grei din târnaț, și un glas străin care întreba după străpânul cesei.

«Estă-i Mihail Bethlen, frate-l-meu!» striga Grigore «il cunosc de pre glas. Aceștia chiar Dzeu ni-a trimis pre vremea asta!»

Oaspeții depunându-ș bundele în antișambre intrară în chilia. Unul era tînăr, cam de vre-o 30 ani, foarte bine samână cu dl. Grigore, celalalt: Mihăil Bánffy, părea cova mai bătrîn căci era pleșuv, dar nice el nu era în faptă mai de ctate.

Domnul casei îi îmbrățișă, îi sărută ear părintile le strînsă calduros mânilor, ogarii le săreau în grumazi lăsând semne visibile ale dragostei lor pre vestmintele oaspeților.

«Hei ficiori! aduceți vin!» strigă dl. Grigore cătră șervitori »faceți foc în cuptor, în casta noapte nime nu o-să 'nchidă ochii!»

Inașii numai decă au venit cu ved-

rele cu vin pregătind cupele de argint, ear oaspeții încă nu au așteptat mult, a fi înbîiați.

Pre acele vremuri nū beau vinul din vase așa homeopatiche ca astăzi: cu păhărelul, cu apă minerală, ci cu vadra, și dacă și aveau voie bună, nu șē 'nbătau.

În decursul beuturii dovedi părintele Gernyeszeghi că și aici e la locul sēu, dar nice dl. Grigore nu a chemat ajutor la vadra sa, ear ce să ține de dl. Minail Bethlen, el află bine a bea și în! locul lui Mihail Bánffy care fiind-că nu bea vin, tăcea și fantasa în mijlocul acestei societăți sgomotoasē.

«Mai zī și dta ceva, dle Bánffy!» zīse Grigore, acătându-sē de bîetul om treaz «căci altcum 'mi vine a crede că nu știi ungurește!»

«Ei, apoi despre ce sē-ți vorbesc?»

«Despre ce? Spune 'm cum îți place fortăreața Tárnăvei.»

«Cine a edificat'o n'a fost cu mintea 'ntreagă. Toate patru turnurile au porți, dacă nu-ī omul cu băgare de samă ușor poate inimiul străbate în fortăreața!»

«Nu te teme, de când trăesc eu încă nici odată nu au fost acele deschisē.»

«Dta poate că nu umbli pre ele, dar care sērvitori bețivi nu pot întra și eși noapte când poarta principală e închisă?»

«Cel puțin acum când am venit noi era deschisă ușa turnului sud-vestic.»

«Drace! Acea e chiar calea la chiliei ficei mele!»

«Doar nu m'ai priceput bine, am zīs turnul sud-vestic, căci cum vineam chiar lumina luna și vezurām un bărbat strecurându-sē pre ușa în lăuntru, și faeui atent pre fratele Mihail, dar el respunsē ceva sērvitor prăpădit trebue să fie!»

Fața lui Grigorie Bethlen gălbini, vineți, depusē cupa prin mână, își aruncă

seacunul do sub el și fără a zīce un cuvînt sē întinsāl a cuer și trasā sabia din toc pornind spre ușă prin care oșīsă mai 'nainte Ileana.

«Da dta ce vrei?» strigă popa să-rindu-i înainte «ce vrei să faci?»

«Părinte Gernyeszeghi, fii cu minte» Bethlen recăstigându-și iar liniște «și nu mă crede chiar nebun. Poate am de lucru cu ceva hoți, și atunci nu pot merge cu mâna goală sau cutare carte de spalmi.»

«Bine, bine! Dar dacă vor fi mai mulți eu încă merg cu dta ca să-ți fiu întru ajutor.»

«Da! însă sē poate că pre cine voi afla acolo» continuă mai lin ca să nu-l auză ceialalți «nu 'm cearcă averea ci onorea familiei și atunci e mai bine dacă nu va avea ștīre despre acea nime afară de mine. Apoi că ficei mole nu o să-i fac nimic, poți fi sigur, de o parte pentru că nu am datinā a ucide mueri, iar de altă parte ca o iubesc, chiar și dacă mi-ar face rușine; fără de cumva găsesc acolo vr'un bărbat, atunci! jur pe sfīnta Troiță că de s'ar ruga și trei sute de popi pentru el, de l'ar păzi și șēpte mii de draci, viu nu scapā!»

Zicând aceste, îl dădu pre popā la o parte și eșind din chilie atāt de puternic trānti ușa de stejar după el, că toate mesele jucau în sală.

«Sē bem noi mai departe sfīnțite părinte» zīsă recē Mlh. Bethlen care în decursul întregoi șcene enarate nice nu s'a mișcat din loc »va isprāvi pe-acolo badea Grigore, iar de vā avea lipsă de noi îl vom auzi noi Dzēu ție pre Mihail Apafi iunior principelo.»

Preotul își goli păharul în sănătatea celui amintit surizînd po sub mustoțe.

(Finea va urma.)

Trad. I. C. Pap.

GĂCITURI.

(Din jurul Năsăudului.)

1. Rotogol în un ocol,
Curte albă într'un picior.
Curechiul.
2. Am o rochie mieric
Plină de pozderie.
Ceriul cu stelele.
3. Sunt patru frați,
Într'o cămeșe îmbrăcați.
Sîmburile de nucă.
4. La cap peptene,
La trup pepene,
La coadă seceră.
Cocoșiul.
5. Este o moașă ca un cuptor,
Cu buric umblător.
Butea și cepul.
6. Lumea o umblă, lumea o oco-
[lește,
Nici odată nu se ostenește.
Apa.
7. Crește 'n munte ninge în sat.
Șita.
8. Am o coarbă neagră și tot
câmpul îl aleargă!
Coasa.
9. Văja, văja prin păiuș
Trajă sara la culcuș.
Coasa.
10. Nebunul satului îmbrăcat în
cojoc de lemn.
Vinars.
11. Strigă barna din copaci
Să se strîngă boi și vaci.
Clopotul.
12. Mămăliga-liga
Ciumelească-ți dracul limba.
Piperiu.
13. Am un bou, care se bagă
cu coada în grajd, dar cu coar-
nele nu.
Sfrederul.
14. Motocoasa flocoasa, moto-
cosul flocosul, dar motocosul floco-
sul nu se poate sui pe motocoasa
flocoasa.
Cioara și porcul.
15. Față albă drumul negru, pe
drum ochi galbini și roșii.
Firul la cămeșă.
16. Gască pe gască pe grumazi
voinicești, pasămite și găcești, că de
nu-i găci și mațele și le-a sgărci.
Plosca.
17. În pădure poac,
În vale hăboac.
Luntrea.
18. Am un ciung
Și drept și strîmb,
Cât lumea de lung:
Drumul.
19. Este o țigancă spânzurată,
toată familia de țigan se bucură
că-i spânzurată, și-i zice: Aoleo, de
ași mai avea una ca ea!
Slănina.
20. În pădure naște
În pădure crește
Vine acasă și gârbește.
Melița.
21. Ce e în casă e și afară.
Fereasta.
22. Merg pe deal înșirățele
Și mai multe mărunțele.
Oile.
22. Cine știe vorbi în toată
limba?
Resunetul.
24. Când au cântat cocoșii și
i-au auzit toți oamenii?
În corabia lui Noe.
25. Ce trece prin pădure și nu
sună?
Umbra.

Strigă Ileana din poiană să o apere de găini, că de câni nu se teme.

Rîma.

27. Ce-i cu peană: nu-i cătană, cu unghie: nu-i cocoș?

Rugul.

28. Am un moș scurt și gros, și n'are nici un os.

Sacul cu fărina.

29. Am o eapă albă, și o duc de coadă la apă.

Cofa.

30. Vine Petrea firfăros, și mână porcii în jos.

Peptinele și . . .

31. Am o puică pestriță, ducе veste 'n Bistriță.

32. De aici până în munte tot zale mărunte.

Furnicele pe cărare.

33. Am o cățalușă pestriță, și varsă urdă.

Moara.

34. Am în peno 9 cară de lemne, și 'n clonț 9 mierțe de orz.

Moara.

35. Mergu 4 pe drumul lung, fug dar ne se mai ajung.

Roatele la car.

36. Este paru mititel, face gardul frumușel.

Acul când coși.

37. Crește 'n padure bate 'n sat.

Melița.

38. Ce-i mai dulce și mai dulce, și pe talger nu-l poți duce.

Somnul.

39. Ce-i aștia bradului și unealta satului?

Cofa.

40. Am scorbură uscată, la deal e tot încărcată și la vale e tot goală.

Lingura când o duci la gură.

41. Ce nu-i nici în casă, nici afară, nici în cer, nici în pământ.

Fereastra.

Grig. Moldovan.

DESCÂNTECE.

(Din jurul Gherlei.)

I. De diochi.

Paserea albă
Pě piatră calcă,
Piatra 'n opt și patru creapă,
Cum a crepat piatra
In opt și patru, —
Așa să crepe ochii omului reu!
Mir caprii!
De-i deoghetă de femeă,
Pice-i țitele,
Ardă-i coșitele,
Ardă-i cămeșă pe dinsa.
Mir caprii!

De-i deochet de bărbat,
Ardă-i cămeșă pe dînsul,
Crepe inima în dînsul.

Să descântă morbului Marța și Joia demineată.

II. De ceas rău.

S'a luat omul negru
Cu capu negru,
Cu pușcă neagră.
S'a dus la pădurea neagră
Cu herneu negru,
Cu morinde neagră.

S'a dus
Unde mâța nu miaună,
Unde câinii-nu latră
Vaci nu rag,
Clopote nu trag.

Să repetează morbosului de troiori
sufând preste dinsul Marți, Joia și Sâmbăta
pă nemâncate.

III De spărietură.

Unde mergi tu
Goangă întoarsă
Cu gură păroasă??
Iată cuțitul: Te voiu spinteca,
Iată apa: te voiu îneca.
Aici e fusul: te voiu străpunge,
Colea-i focul: te voiu frige.

Să descântă morbosului într'un blid
de apă și cu un cuțit făcând cruce preste
apă, Lunea, Marța și Joia pă nemâncate.

IV. De fapt.

A făcut împărat Roșiu nuntă,
A chemat toate muscuțele,
Toate gonitele.
Pe fapt
Nu l'a chemat,
El tare s'a supărat
Că la nuntă nu l'a chemat,
Din rădăcină s'a uscat.

Să repetează de treiori sufând pă
morbos și căscând cu gura, Lunea, Marța
și Joia pă nemâncate.

Traian Moldovan.

CHIUITURI.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

(Din jurul Gherlei.)

1. Uiu-iu la Salatiu
Petrihaza și Mintiu,
Nu o spune că o știu.
Că umblă prin valea mea
Cu 'n dărab de șapcă rea;
Am văzut'o și 'n Hășdate
Cu' n dărab de țol în spate.
2. Rumineala din potică
Face pă lelea voinică.
Ști-o dracul cum s'a uns,
Că pe frunte nu i-o ajuns!
3. De-ar muri dracul de gras,
Eu de mândră nu mă las.
De-ar muri dracul de ciudă,
Tot prin gard mi-oi face hudă.
4. Luna strigă că eu fur
Mandra joară că-'s om bun;

Strigă luna că-'s tâlhar,
Mândra joară că-'s drumar.

5. Socotit-am să mă 'nsor,
Să iau fata lui groștior;
Socotit-am să mă las,
Să iau fata lui călbas.

6. Ședeți fete pă gunoiu
Până-or crește junci și boi,
Să venim și după voi.

7. Știi tu mândră amu-i an
Cât de dragi ni mai eram
Dintr'un măr doiși mâncam;
Amu de-am avea cu carul
Nu ne-am da unul la altul!

8. Arde luminuță bine,
Cine mi drag nu mai vine.

Arde luminuță 'n prag,
Nu vine cine mi drag.
Nime 'n lume nu o stinge
Numai mândra mea când plânge.

9. Nu te teme
Că-i de vreme,
Că la popa taie lemne.
Taiă dracu la diacu,
Și la fătul
Tăiă zmeul.

10 Asta 'mi place
Cum se 'ntoarce
Are picioare de doaje.
Asta 'mi place cum se 'nvîrte,
Are picioare de hârte.
Hop leluță scurtă groasă
Bun' ai fi picior de coasă.

11. Asta-i mândra ce o vezi
Care mi-a făcut scoverzi.
De-aș putea scoate din mințe
Ca să 'mi facă și plăcinte.

12. Vaiu de mine ce să fac
Am o iapă și n'am țap;

Caprele mi-'s a fîta,
Nu știu vinde-le-oi ori ba?

13. Vaiu de mine, și de mine,
Rău mă tem c'oi muri mâne;
Da n'aș vrea să mor degrabă,
Acum 'mi lumea mai dragă.

14. Acuma-i o săptămână,
Mi-o dus uliul o găină;
Da nu m'am supărat tare,
Puii i-o rămas pē vale;
Și nu m'am supărat reu,
Toți is puii pē pērau.

15. Măderan cu trei crenguțe
Are badea trei drăguțe;
Una Crișcă, o Marișcă
Una haită de Julișcă.

16. Tot d'acea m'am temut,
Ca pica iarna curund,
Și de ce m'am înfricat,
Tot d'acea n'am scăpat.

Traian Moldovan.

CUGETĂRI.

O masă de popor necultă, face o
politică iridentistică.

*

Susține pacea cu oamenii, și luptă-te
în contra vișurilor.

*

Mai ușor poți cură pre om din morb,
decât din credința cea retacită.

*

Cu indoieala se începe adevărul,
căci noaptea previne zilei.

*

Mintea judecă, inima iubește ori
pizmueșto.

*

Ce e virtutea fără noroc? Călăreț
fără cal.

*

Începutul morții ni e nașterea.

*

Avuția mai taro întărește inima, de-
cât apa fierbinte oul.

*

Icartă altora totdeauna, ție însuți însă
nici când.

*

Între pedecile înaintării genului uman, este și aceea împrejurare, că vorba cu ton mai tare zisă, mai tare o ascultăm, decât cea cu ton lin — însă mai înțeleaptă.

*

Spune-mi pre cine și ce admirez, și îți voi spune cine ești.

*

Voești a fi aievea avut, nu aduna averi preste averi, ci imputină din plăceri.

*

Precum se pierd apele în marea cea imensă, — astfel pier virtuțile în interes.

*

Înțeleptul știe trage folos din orice nefericire.

*

Leneșul și diligentul nu încep sub un acoperemint, cel dintâiu urește pre cel dinapoi.

*

Oamenii numai atunci cred în reumatism și în amor — când deja îi torturează.

*

Oamenii diferesc întru multe de câtră animale — însă cei mai mulți sunt asemenea cu ele.

*

Dacă ai făcut bine uită; dacă ai cugetat bine ține în minte, căci fapta va rămâne străină, însă cugetarea fidelă.

*

Înțeleptul cedează.

*

A avea, și a nu da, în multe cazuri e mai rău decât furtul.

*

Prostia se vîrește înainte ca se o vază — înțeleptiunea rămâne îndrept ca să vază.

*

În viața omului sunt două epoche însămnătate în care crede în puterea dumnezeiască, și acestea sunt — epoca omului — și a morții sale.

*

Cultura și tăria caracterului în ori ce luptă sunt arme noinvinsă: însă în lupta contra inimii noastre proprie ambo aceste se vîd a fi nepotencioase.

*

E mai ușor a afla ceea ce interesează pre noi.

*

În amor și amicitie acelea lucruri, cari formează secret mai fericit îl fac pre om decât acelea, care sunt notorio.

*

Un cuvînt de onoare ajunge mai mult — decât două jurăminte.

*

Cine dă puțin: dă din inimă; cine dă mult dă din pungă.

*

Teme-te de omul, care nu se teme de D-zău.

*

D-zău așteaptă însă nu uită.

*

Mărturisirea ori cât do dureroasă se fiă ea totuși e dobîndă.

*

Dibaciul înnoată — debilul se confundă.

*

Dacă ai cugetat un moment — ai cruțat cale de o oară.

*

Singurătatea te face simțitor, atingerea cu oameni și cu lumea esternă nesimțitor.

*

Între arte și moral nota caracteristică comună e: că ambe pretind înfrinare și abnegațiune.

*

Precât e de maiestasă tăria față cu potestatea destructivă, — pre atât e de ridiculoasă frica de destrucțiă.

*

Între oameni depravați, amorul recit e cel mai laș.

*

Co e adevăr: adevăr rămâne — ori sub vison și barșon, — ori sub cărpă.

*

Somnul întărește trupul, iar rugăciunea sufletul.

*

Mai bine e a ajunge ceva prin sfadă — dispute — decât prin cersit.

*

Cine 'și sfarmă capul cu ghicituri: lasă faina în semință.

*

Mai mare măestria e a fi fericit, decât a face pre altul fericit.

*

Fă cât de mult bine altora, și cât de puțin ție însuți; și vei vedea, că toată lumea ți-va fi amic.

*

Lipsa e motorul viciii.

*

Bunătatea și amorea, sunt cheile celor farmăcătoare, cari deschid calea la toată inima, atât pentru amor, cât și pentru amicitie.

*

Foarte ușor și lesne iertăm aceișora, pre cari îi iubim.

*

Omul ingrât, e capace ori spre ce dejosire.

*

Oamenii rei și tirani, sunt vermii genului uman.

*

Nimic este așa de greu de suferit, decât ingrătitudinea amicilor nostri.

*

Bărbații multe fac cu muerile, care n'ar trebui se le facă, muerile însă facu toate câte vreu cu bărbații.

*

Nici o muiere nu 'și precurge calea sa pământescă fără de amor; căci dacă nu și iubește pre bărbatul seu, abunăsamă că iubește pre alteineva.

*

Tinerețele fără de amor — e primăvară fără flori.

*

Amorul nu știe de logi: logea nu știe de amor.

*

Amorul toate le compune.

*

Ochiul zelotopiei e ager, însă a resbunării e și mai ager.

*

Nu mai atunci știm judeca bine: ce e amoru? când deja acela l'am pierdut.

Muierea tot-de-una o frumosă — dacă e bună.

*

Muierea înțeleptă are milioane de barbați măgari ca de inimici.

*

Muierea dacă e bună stă între bărbat și inger: dacă e rea, atunci între bărbat și diavol.

*

Amorul e o putere naturală inconștie, fidelitatea e amor conștiu.

*

Bărbatul e capul căsătoriei — muierea e inima.

*

E o părere comună, că în viața căsătoricescă zilele lunilor de micro sunt cele mai dulci și frumoasă, — cu toate că spuma nu tot-dea-una e cea mai bună și dulce.

*

Muierele sunt advocați născuți, atunci grăiesc mai multe și cu mai mare foc, când n'au drept.

(—)

Cuprinsul: Primejdia noastră. Cuvintele române împrumutate de limba maghiară. — Elementele ungurești în limba română. — Acusă în fața curții cu jurați. — Amețeli politice. (Broșura: «Politikai szédolgs.») — Inceputul evului mediu. (Fine) — Din poezii ungurești. — Coroană pentru iubire. — Găcituri. — Descântece. — Chiuituri. — Cugctari.